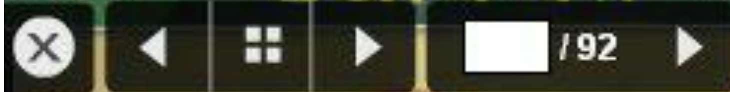
आंत ऊर्जाबचत 20-पानी खास पुरवणी Sponsored by

फेब्रुवारी 2005 Rs. 12 /-

चांदोबा

या अंकात

अनुभवा

वाचकांसाठी कथास्पर्धा (ऑगस्त)

सर्वोत्तम कथा

कथापूर्ती:

"माफ करा साहेब! माझ्याकडे परवाना असताना देखील मी पळालो व तुम्हाला विनाकारण त्रास दिला त्याबद्दल मला वाईट वाटते! पण काय करुं? माझ्यासोबतच्या मित्राकडे परवाना नव्हता म्हणून मी विचार केला कीं मी पळूं लागलो की तुमचा गैरसमज होऊन तम्ही माझा पाठलाग करणार आणि जरी तुम्ही मला पकडले, तरी तुम्हाला मी माझा परवाना दाखवूं शकतो, आणि तोपर्यंत माझा मित्र या संधीचा फायदा घेऊन जंगलाबाहेर गेलासुद्धां असेल. त्यामुळे आता तुम्ही आम्हा दोघांनाही पकडूं शकणार नाही." विजय विजयी हास्य करीत म्हणाला.

पोलीस अधिकाऱ्याने थोडा विचार करुन म्हटले, "तरीसुद्धा तुला आम्ही अटक करीत आहोत!"

"ते कां म्हणून? मी काय गुन्हा केला?" विजयने आश्चर्यचकित होत विचारले.

"गुन्हा?" पोलीस अधिकारी म्हणाला, "तू एकूण दोन गुन्हे केले आहेस! एक म्हणजे तुझ्याकडे परवाना असताना तू पळून जाऊन आम्हाला फसवलेस व आमचा वेळ वांया घालवलास, व दुसरे म्हणजे परवाना जवळ नसलेल्या तुझ्या गुन्हेगार मित्राला पळून जाण्यास तू मदत केली आहेस."

हे सर्व ऐकून विजय घाबरला व त्याने मनोहरला पकडण्यास मदत केली. दोघांनी योग्य तो दंड भरला व त्यांची सुटका झाली.

अवंतिका भालचंद्र कुलकर्णी, न्यू इंग्लिश स्कूल, सातारा, प्लॉट नं. १२, अनंत सहकारी हाऊसिंग सोसायटी, शाहूनगर, गोडोली, सातारा (महाराष्ट्र) - ४१५००२.

अजब स्वप्न

शिवराम लक्ष्मीपुरांत राहात होता. त्या गांवातल्या एका सधन परिवारांतला तो तरुण होता. त्याचे आईवडील तो लहान असतानाच वारले, म्हणून त्याच्या आत्याने त्याचे संगोपन केले. लहानपणा-पासूनच तो अत्यंत आळशी होता. शेतीचे काम कधीही स्वतः करीत नसे. सारी जबाबदारी नोकरांच्यावर टाकून तो गांवात उनाडक्या करीत वेळ घालवत असे. एकदा अमावास्येच्या रात्रीं, जेवणखाण आटोपून तो झोंपी गेला, तेव्हां त्याला एक विचित्र स्वप्न पडले.

त्या स्वप्नांत त्याला दुर्गादेवीच्या मंदिरासमोर एक सोन्याचे सिंहासन दिसले. त्या सिंहासनावर तो स्वतः बसला होता, व त्याच्या डोक्यावर एक घुबड बसले आहे असे त्याला दिसले. गांवातले सारे लोक दुर्गादेवीची पूजा करण्याऐवजी त्याचीच पूजा करुन त्याला नैवेद्य दाखवत आहेत आणि दूरवर उभा असलेला एक कुत्रा त्याला पाहून सारखा भुंकतो आहे असे त्याला स्वप्नांत दिसले.

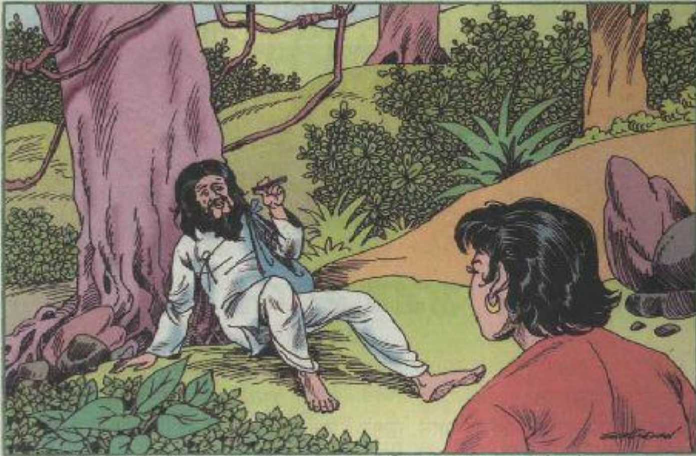
शिवराम जागा झाला. त्याला ते स्वप्न विसरता येईना. त्याने आत्याला ह्या स्वप्नाचा अर्थ विचारला. आत्या हंसत म्हणाली, "अरे शिवराम, स्वप्नें म्हणजे देवाचा विचार असतो. ते आपल्याला समजण्याच्या पलीकडे असते. आपल्या गांवाचा अधिकारी हरीनारायण बुद्धिमान आहे. त्याला विचारलंस तर तो तुला त्याचा अर्थ सांगेल."

शिवराम हरिनारायणला भेटला आणि त्याने त्याला आपल्या स्वप्नाबद्दल सविस्तर सांगितलं. तेव्हां हरीनारायणने म्हटलं, "तू स्वतःला मोठा माणूस समजतोस, म्हणून तुला असं स्वप्न पडलं."

त्यावर शिव म्हणाला, "मी कधीही स्वतःबद्दल अशी कल्पना केलेली नाही. मी देवापेक्षां स्वतःला केव्हांही मोठा मानत नाही. तुम्ही म्हणता ते खरं आहे, असं घटकाभर समजलो तरी मग मला पाहून कुत्रा कां सारखा भुंकत होता? माझ्या डोक्यावर घुबड कां बसलं होतं?"

हरीनारायण आपले डोके खाजवीत म्हणाला,

कविता चौधरी

"आमच्या शेजारच्या गांवातल्या श्रीधरने स्वप्नां-बद्दल बरेच ग्रंथ वाचले आहेत. त्याला विचार."

शिवराम श्रीधरला जाऊन भेटला आणि त्याने आपली शंका व्यक्त केली. श्रीधर चकित होऊन शिवरामकडे टक लावून थोडा वेळ बघत राहिला. नंतर तो म्हणाला, "तुमच्या गांवात कांहीतरी अनर्थ घडणार आहे. म्हणून गांवातले लोक देवीची पूजा न करता तुझी पूजा करीत आहेत."

शिवरामला श्रीधरने सांगितलेला हा अर्थ कांही पटला नाही. त्याने विचारलं, "पण मग कुत्रा आणि घुबड यांचा तुम्ही काय अर्थ काढाल?"

"कुत्रा भुकेजलेला आहे, म्हणून सारखा भुंकतो आहे. लोक देवीची पूजा न करता, तुझी पूजा करत आहेत, म्हणून अशुभदर्शक घुबड तुझ्या डोक्यावर बसले आहे." श्रीधरने सांगितलं.

शिवराम श्रीधरचा निरोप घेऊन गांवी परत यायला निघाला. गांवात पोंचल्यानंतर दमल्यामुळे तो एका झाडाखाली विसावा घेण्यासाठी जरा बसला. तिथेंच एक वैरागी बाजूला बसला होता, त्याने विचारले, "अरे शिवराम, कांही दिवस दिसला नाहीस तू! कुठे गेला होतास कां?"

गांवातल्या लोकांनी त्या वैराग्याला वेडा ठरवलं होतं, आणि पहावं तेव्हां लोक त्याला चिडवीत. त्याची टिंगल करीत असत. शिवरामला ते माहीत होतं. म्हणून त्याने त्या वैराग्याला म्हटलं, "मला एक विचित्र स्वप्न पडलं होतं. त्याचा अर्थ लावण्यासाठी मी गांवी गेलो होतो. आत्ता हा परत येतो आहे." वैरागी हंसत म्हणाला, "त्याचा योग्य अर्थ कुणालाही सांगता आला नसेल, होय ना?"

"हो, हो, तू बरोबर सांगितलंस. कुणीही त्या

स्वप्नांचा अर्थ समजूं शकला नाही. पण हे तुला कसं काय कळलं?" शिवरामने विचारलं.

'अरे मूर्खा, तुझ्या स्वप्नाचा खरा अर्थ सांगणारा एकच मनुष्य या पृथ्वीतलावर आहे. आणि तो आणखी दुसरा कुणीही नसून स्वतः मीच आहे!"

शिवरामने एक प्रदीर्घ श्वास घेतला आणि विचारले, "ठीक आहे, तर मग सांग, ह्या स्वप्नाचा काय अर्थ आहे?" आणि त्याने ते स्वप्न पुन्हां सविस्तर सांगितले. वैरागी मोठमोठ्याने हंसू लागला आणि म्हणाला, "ऐक, दिवसेंदिवस लोकांच्या मनांत देवाविषयी भक्तीभाव कमी होत चालला आहे. लोकांच्यात स्वार्थीपणा आणि आळस मोठ्या प्रमाणांत वाढतो आहे. त्याचं जिवंत उदाहरण म्हणजे तुझ्यासारख्या उडाणटप्पू आणि आळशी माणसाची लोकांनी पूजा करायची. आता सोन्याच्या सिंहासनाबद्दल सांगायचं, तर ते म्हणजे तुझ्यांत भरलेला अहंकार आणि बेफिकिरपणा याचं ते द्योतक आहे."

"पण कुत्रा कां भुंकत राहातो? माझ्या डोक्यावर ते घुबड कशासाठी?" शिवरामने विचारलं.

वैरागी उत्तरला, "तुझी आत्या तुला रोज पोटभर जेवायला घालते, आणि तुझ्याबरोबर त्या कुत्र्याला-देखील देते. पण त्या कुत्र्याला तुझा राग आहे. कारण तू कांही तुझ्या शेतांत काम करीत नाहीस, इतरांकडून करवून घेतोस आणि गांवात रिकामटेकडा हिंडत असतोस ना? कुत्र्याला तुझा तिरस्कार दर्शवायचा असेल म्हणून तो भुंकत राहातो. आता राहिली घुबडाची गोष्ट! घुबडाला अंधार आवडतो. पण त्या अंधारापेक्षांही जास्त काळोखी, आळस आणि अज्ञानांत आयुष्य घालवणाऱ्या तुझ्यासारख्या आयतोबाच्या जीवनांत कायम असते. म्हणून ते घुबड मोठ्या प्रेमाने तुझ्या आसऱ्याला आले!"

शिवरामने हात जोडून म्हटले, "तू कांही वेडा नाहीस, खूप बुद्धिमान आहेस. तुझा स्वप्नाचा अर्थ सांगायची पद्धत आणि विवरण मला फारच आवडलं. आज माझे डोळे उघडले आहेत!"

शिवराम तिथून जायला निघाला, तेव्हां वैराग्याने त्याला थांबवून म्हटले, "पहा, जेव्हां सारा गांव मला ओरडून वेडा ठरवतो, तेव्हां मी वेडा नाही असे सांगणारा तू रे कोण टिकोजीराव? जा, जा, आता मला मुळीच या गांवात राहायचं नाही." असं म्हणून वैरागी तिथून निघून गेला.

सज्जनांची संगत

त्या गांवातल्या मोठ्या शेतकऱ्यांच्या यादीत भूषणचे नांव होते. त्याचे मोठे प्रशस्त घर होते. चारी भाऊ त्या घरांत राहात होते. रोज संध्या-काळीं घरांतली व शेजारपाजारची मुले एकत्र जमत व खूप खेळत. त्यांचा बराच आरडाओरडा चालू असे.

एके दिवशी सूर्यास्तानंतर अंधार पडला तेवढ्यांत घरासमोर एक घोडागाडी येऊन थांबली. कुतुहलाने मुले गाडीतून कोण आलंय ते पाहायला लागली. तितक्यांत आळीतल्या पारावर बसलेले भूषण आणि त्याचा धाकटा भाऊ उठून गाडीजवळ आले आणि गाडींतून उतरणाऱ्या म्हाताऱ्या स्त्रीला म्हणाले, "काकू, कशी आहेस? प्रकृति ठीक आहे ना?"

त्या वृद्ध स्त्रीला पाहून मुलांचे चेहरे आनंदाने उजळले. ते ओरडत सुटले, "आजी आली, आजी आली." असं म्हणून त्यांनी आजीला गराडाच घातला.

ती वृद्धा भूषणची काकू सावित्री होती. तिथून चार कोस अंतरावरच्या गोकुळगांवात ती राहात होती. भूषणचे कुटुंब व त्यांची मुले यांच्यावर तिचा विशेष लोभ होता. ती त्यांना इतक्या छान गोष्टी सांगायची कीं गोष्टी ऐकताना मुलांना जेवायची आठवण राहात नसे.

रात्र झाली. जेवणानंतर सारी मुलें अंगणात जमली. आजीने भूषणच्या धाकट्या मुलाकडे बघत म्हटले, "अरे गोपू, हाताला ही पट्टी कां रे बांधली आहेस?"

गोपूने कांही बोलण्याअगोदर भूषणची बायको तिथे उभी होती. तिने आजीला सांगितले, "सासूबाई, शाळेंतल्या खोडकर मुलांशी याची मैत्री असते. सारखी त्यांची मारामारी होत असते आणि रोज हा जखमा घेऊन घरी परत येतो!"

त्यावर आजीने गोपूला आपल्या मांडीवर बसवले आणि म्हटले, "हादेखील खट्याळ असेल. एक खट्याळ दुसऱ्या खट्याळाशी मैत्री करतो."

आजीच्या गोष्टी : ललित जोशी

आणि आजी पुढे गोपूला सांगायला लागली, "गोपाळा, लक्ष देऊन ऐक. सर्वांत उत्तम काय असेल तर सज्जनांची संगत. त्याचा अर्थ आहे, चांगल्या लोकांशी मैत्री करावी. आता मी तुम्हाला अशाच सज्जनांच्या संगतीबद्दलची एक गोष्ट सांगणार आहे. सर्वांनी नीट ऐकायची हां!" आणि आजीने गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

खूप वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे ही. रामापूर गांवात एक भूस्वामी नांवाचा दयाळू व धार्मिक वृत्तीचा गृहस्थ राहात होता. त्याला श्रीकांत नांवाचा एक मुलगा होता. तोही वडिलांसारखाच सुस्वभावी होता. सर्वांशी तो प्रेमाने, आदराने वागत असे. लोक त्याची नेहमी स्तुती करीत असत.

त्याच गांवात राजीव नांवाचा एक शेतकरी होता. त्याला सोमदेव नांवाचा मुलगा होता. तो जरा खोडकर होता, पण अभ्यास करण्यांत तो कधी मागे राहिला नाही. त्याची ही आवड पाहून राजीवने आपल्या मुलाला गांवातले शिक्षक नारायण त्रिवेदी यांच्याकडे अभ्यासासाठी पाठवायला सुरवात केली.

श्रीकांतही तिथे शिकवणीसाठी येत असे. तो सोमदेवशी प्रेमाने बोलत असे. पण सोमदेवचे वागणे मात्र निराळे होते. तो श्रीकांतची पर्वा करीत नसे. प्रत्येक बाबतींत सोमदेव बढाया मारीत उर्मटपणे वागत असे.

कांही दिवसानंतर दोघांचाही अभ्यासक्रम पूर्ण झाला. जास्त शिकण्यासाठी म्हणून श्रीकांत तिथून कांही मैलांच्या अंतरावर असलेल्या जमीनदारांच्या पाठशाळेंत जाऊं लागला. राजीवने

श्रीकांतच्या वडिलांना सांगून सोमदेवला पण त्याच गाडीतून त्या शाळेत शिकण्याची व्यवस्था केली.

एका दिवशी सोमदेवने बरोबर शिकत असलेल्या जमीनदारांच्या मुलाला, राजाला, मुद्दाम एक दगड मारला. राजाच्या डोक्याला खोक पडली आणि भळाभळा रक्त वाहूं लागले. ही बातमी साऱ्या शाळेंत आगीसारखी फैलावली.

मुख्य शिक्षक विष्णुशर्मा यांनी वैद्याला निरोप धाडला आणि जखमेवर एक ओले फडके ठेवून त्यांनी विचारले, "राजाला दगड कुणी मारला? हा दांडगेपणा कुणी केला?" ते चिडले होते.

हा प्रश्न ऐकून सोमदेव घाबरला आणि भीतीने थरथर कांपायला लागला. दोन तीन विद्यार्थ्यांनी याबाबतीत सोमदेवचे नांव घेतले. ते ऐकून

विष्णुशर्मा आश्चर्यचकित झाले. त्यांनी विचारले, "सोमदेव तर आमच्या श्रीकांतला मित्र आहे. तो बापडा असं कशाला करील?"

त्यांचे हे शब्द ऐकून सोमदेवचे डोळे पाणावले. आपण किती वाईट आहोत, आणि श्रीकांत किती चांगला आहे, हे त्याला आता समजले. आपल्या दुष्ट स्वभावाचा त्याला पश्चात्ताप होऊं लागला.

विष्णुशर्माने सोमदेवकडे बघितले आणि ज्या मुलांनी त्याला दोष दिला होता, त्यांना म्हटले, "बघा, मी त्याला रागावलो नाही तरीदेखील त्याला वाईट वाटते आहे. तो बिचारा असं करील कां? यापुढे उगीच कुणाही निर्दोष माणसावर दोष लादू नका!"

त्यानंतर राजाने सोमदेवकडे स्नेहशील नजरेने बघत म्हटले, "सोमदेव फक्त श्रीकांतचाच नाही, तर माझाही मित्र आहे. तो असल्या खोड्या कधीही करणार नाही."

हे ऐकून सोमदेव गप्पच बसला. त्याच्या तोंडातून एक शब्ददेखील निघेना. स्वतःला सावरुन तो विष्णुशर्मांच्या जवळ गेला व खाली मान घालून म्हणाला, "गुरुजी, राजाच्या अंगावर मीच दगड फेकला होता. राजा आणि श्रीकांत फार चांगले आहेत, म्हणून ते मला निर्दोषी मानत आहेत. पण मला त्यासाठी शिक्षा करा."

सोमनाथला पश्चात्ताप झाला होता. ते पाहून विष्णुशर्मा कांहीतरी सांगणार होते. तितक्यांत राजा व श्रीकांत त्यांना म्हणाले, "गुरुजी, सोमदेवने दगड मारला हे आम्हाला ठाऊक होतं. पण आता त्याला आपल्या चुकीबद्दल वाईट वाटतंय हे जेव्हां आम्हाला दिसलं. तेव्हां आम्ही मुद्दामच त्याला निर्दोषी आहे असं म्हटलं. कृपा करुन त्याला शिक्षा करुं नका."

दोघा मित्रांच्या या दिलदार वृत्तीमुळे विष्णुशर्मा फारच खूष झाले. ते सोमनाथला म्हणाले, "बघ सोमनाथ, आता तुला समजलं असेल कीं सज्जनांची संगत किती महत्वपूर्ण असते ती!"

मुलें खूष होऊन म्हणाली, "हो, हो, आम्हालाही छान समजलं, यापुढे आम्ही चांगल्या लोकांशीच मैत्री करुं."

अस्वल्या मांत्रिक

15

(आपल्या साथीदारांसह कालीवर्माने किल्ल्यांत प्रवेश केला. मायामर्कटाने त्याला एक मुंडके दाखवले. ते दुर्मुखराजाचे मस्तक नव्हते हे ह्यांना समजले. ते सगळीकडे राजाला शोधूं लागले. शेवटी त्यांनी दुर्मुखला सिंहासन असलेल्या दालनांत बसलेले पाहिले. दुसऱ्याच क्षणीं वधिकाने हत्तीवरुन खाली उडी घेतली आणि परशू घेऊन सभामंडपात तो वेगाने गेला. त्यानंतर...)

अस्वल्या वधिक आंत येताच कांहीतरी दुर्घटना घडणार असं कालीवर्माला जाणवलं. हत्तीवर बसलेल्या वन्यचराला तो म्हणाला, "अरे बाबा, चटकन जा आणि दुर्मुख राजाचा शिरच्छेद करणाऱ्या अस्वल्याला आवर" आणि आवाज उंचावून तो ओरडला, "अरे अस्वल्या वधिका, थांब, थांब! हा मी आलोच. राजाला मारुं नकोस."

कालीवर्माची आज्ञा ऐकल्यावर हत्तीवरचा माणूस खाली उतरून वधिकाला थांबवण्याच्या उद्देशाने त्याच्यासमोर उभा राहिला आणि म्हणाला, "अस्वल्याबुवा, घाई करुं नका हो! राजाचा शिरच्छेद करायचा नाही असं कालीवर्मा सांगताहेत."

अस्वल्या वधिकाने संतापून म्हटलं, "अस्वल्या मांत्रिकाने मला त्याचे मस्तक घेऊन ये, अशी आज्ञा दिली आहे. जर मी त्यांची आज्ञा पाळली नाही, तर ते माझं अस्वल करुन टाकतील."

तेवढ्यांत कालीवर्मा तिथे पोंचला. सिंहासनावर

कांही न बोलताहालता स्तब्ध बसलेल्या दुर्मुख-राजाला त्याने पाहिले आणि विचारले, "ह्या राजाला काय झालंय? डोळे मिटून हा स्तब्ध कां बसला आहे?"

अस्वल्या वधिकाने खांद्यावर परशू ठेवून म्हटले, "कालीवर्मा मालक, आपली काय आज्ञा आहे ते सांगावं."

कालीवर्मा दुर्मुखच्याजवळ आला, "वधिका, तुला ह्याचे मस्तक धडावेगळे करावे लागणार नाही. कारण हा आधीच मेलेला आहे. असं कसं झालं असेल? हातांत परशू घेऊन तुला येताना पाहिल्यावर भीतीने ह्याचं हृदय तर बंद पडलं नसेल?"

"तोंच अस्वल्या वधिकाने दुर्मुखचे मस्तक छाटले ना?"

असं म्हणत मांत्रिक आंत आला. सिंहासनावर निश्चेष्ट बसलेल्या राजाला नीट पाहून तो म्हणाला, "बिचारा! हा प्राणभयाने बेशुद्ध पडलेला दिसतोय. नंतर आपली तलवार राजाच्या खांद्याला लावीत त्याने म्हटलं, "दुर्मुखराजा, शुद्धीवर ये. भिण्याचे कारण नाही. मी तुला आश्वासन देतो आहे."

दुर्मुखने चटकन डोळे उघडले आणि आपल्या डोक्याला हात लावीत म्हणाला, "वा! माझे डोके किती मजबूत आहे. अस्वल्या वधिकाने आपला परशू फेंकला, तरी हे डोके जसेच्या तसे आहे!"

त्यांच्या बोलण्यावर सगळेच हंसायला लागले. सिंहासनावरुन उठून दुर्मुख म्हणाला, "कालीवर्मा, इथे मांत्रिक वगैरे सगळेच हजर आहेत. आणखी एकदा सिंहासनावर बसायची माझी दुर्दम्य इच्छा आहे. मग नंतर माझा शिरच्छेद झाला तरी मला त्याची चिंता नाही."

कालीवर्माने दुर्मुखचे खांदे पकडून त्याला सिंहासनावर बसवले आणि म्हटले, "राजा दुर्मुख, आपण आमचे मित्र आहात. जे झालं ते विसरुन जा. ज्या सूर्यभूपतीने तुमचा किल्ला बळकावला, आणि तो मायामर्कट, ज्याने माझे गुरु अस्वल्या मांत्रिक यांचा मंत्रदंड चोरलाय, ते दोघेही एकत्र आले आहेत. आधी आपण त्यांना पकडलं पाहिजे."

कालीवर्माचे हे शब्द ऐकल्यानंतर दुर्मुखराजा आनंदाने फुलून निघाला. झटकन तो सिंहासना-वरुन खाली उतरला व सर्वांच्या मधे येऊन आपली तलवार उंचावून मोठ्या आवाजांत ओरडला, "ऐका, मी उदयगिरीचा राजा तुम्हाला आज्ञा देतो आहे. माझ्या सर्व विश्वासू सैनिकांनी इकडे यावं.

जे येणार नाहीत, ते राजद्रोही मानले जातील आणि त्यांची डोकी उडवली जातील."

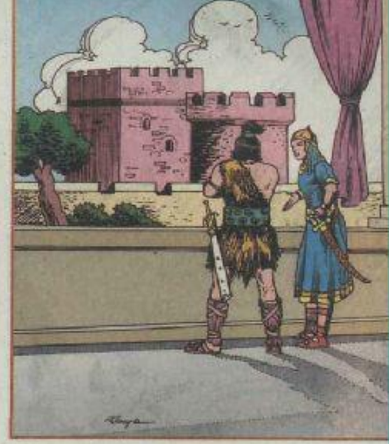
क्षणार्धांत किल्ल्याच्या प्रत्येक बाजूने सैनिक तिथे येऊं लागले. कालीवर्माने त्यांची संख्या मोजली आणि दुर्मुखराजाला म्हटले, "दुर्मुखराजे, तुमचे एकूण सैनिक चाळीसपेक्षां जास्त नाहीत. उदयगिरीच्या राजाकडे फक्त इतकेच सैनिक?"

दुर्मुखराजाने मान खाली घातली व उत्तर दिले, "कालीवर्मा, सूर्यभूपतीने पैशाची लालूच दाखवून माझे सारे सैनिक फितवले आहेत. आधी त्या फितुराला आपण शोधून पकडलं पाहिजे."

कालीवर्माने अस्वल्या मांत्रिकाला विचारले, "गुरु, आता आपली काय आज्ञा आहे?" मांत्रिक सभामंडपाच्या भिंतीलगत उभा होता आणि तो किल्ल्याच्या भिंती निरखून पाहात होता. त्याला आपला मंत्रदंड हरवल्याचीच काळजी जास्त होती. त्याशिवाय त्याच्या मनांत विचार आला कीं जर तो हा प्रदेश सोडून निघून गेला तर दुर्मुखराजा शत्रूच्या हाती सांपडेल आणि त्याचे हाल होतील. आहे त्या परिस्थितींत कालीवर्मादेखील त्याच्या गुरु अस्वलपादाकडे यायला नकार देईल.

असा विचार मनांत येऊन मांत्रिक कालीवर्माला म्हणाला, "शिष्य काली, माझ्या आज्ञेचं राहूं दे! तुला काय करायचे आहे ते सांगशील?"

कालीवर्माने उत्तर दिले, "गुरु, हा काय प्रश्न झाला? एकदा आपण इच्छा व्यक्त केलीत कीं आपले गुरु अस्वलपाद यांच्या राहण्याच्या पर्वताकडे आपण जायचे आहे. आपण ते विसरलात कीं काय?"

त्याचे हे उत्तर ऐकून खूष झालेल्या मांत्रिकाने म्हटले, "शिष्य काली, तुझी गुरुभक्ती प्रशंसनीय आहे. माझे गुरु भल्लूकपाद एका मांत्रिकामुळें आज बिकट परिस्थितीशी सामना करीत आहेत. ते संकटात सांपडले आहेत. त्यांना तुझ्यासारख्या धाडसी आणि पराक्रमी माणसाची मदत हवी आहे. त्याच्यासाठी प्रतिफळ म्हणून तुला काय पाहिजे ते निःसंकोच मनाने सांग."

क्षणभर विचार करुन कालीवर्मा म्हणाला, "गुरु, प्रतिफळाच्याबद्दल आपण नंतर बोलूं या. जितकेतु राजाने जेव्हां मला शिरच्छेदाची शिक्षा सुनावली, तेव्हां त्यावेळी आपण मला मोलाची मदत केली होतीत. तेव्हां आपल्याला कोणतीही मदत करण्याचे वचन मी देऊन चुकलो आहे. आता मी काय करायला हवे त्याची आज्ञा तेवढी करा."

"तर मग तू माझ्याबरोबर ब्रह्मपुत्रा नदीच्या उगमाजवळ असलेल्या अस्वली पर्वतराजीकडे आलं पाहिजेस." अस्वल्या मांत्रिकाने म्हटलं.

"आपली आज्ञा शिरसावंद्य आहे. चलावं!" असं म्हणून कालीवर्मा जायला निघाला.

दुर्मुखराजा थरथर कांपत म्हणाला, "मांत्रिक महाराज, मला वाटतं आपण माझी गोष्ट विसरुन गेलात. इतक्या कमी सैनिकांना घेऊन पुन्हां राज्याचा कारभार चालवणं हे माझ्यासाठी अशक्य आहे. मी देखील आपल्याबरोबर अस्वली पर्वताकडे येतो."

अस्वल्या मांत्रिक त्याला कांहीतरी सांगणार होता. त्यापूर्वी अस्वल्या वधिकाने परशु जमिनीवर टाकला आणि रडक्या स्वरांत म्हणूं लागला, "महाराज, आपण मला विसरलात कीं काय? आपण सगळे इथून गेल्यानंतर माझा जुना स्वामी जितकेतु राजा मला आज्ञाभंगाच्या आरोपाखाली मला अत्यंत कठोर शिक्षा देतील. मलादेखील बरोबर घेऊन चला ना!"

अस्वल्या मांत्रिक मंदहास्य करीत वधिकाच्या खांद्यावर हात ठेवून म्हणाला, "अरे वधिका, घाबरुं नकोस! तुझी आणि दुर्मुखराजाची गोष्ट मी विसरलो आहे असं समजूं नकोस. तुमची दोघांची नीट व्यवस्था लावून मी नंतर इथून निघून जाईन. चंद्रशिला नगराच्या राजा जितकेतुने कालीवर्माचा व माझाही अपमान केला आहे. आपण त्यांच्या नगरांत जाऊन त्यांचा पराभव करायचा आहे."

"त्या घमेंडखोर राजाचा मंत्री जीवगुप्त कांही सैनिकांसाठी किल्ल्याच्याबाहेर पहारा देतो आहे. तो आपल्यावर अचानक हल्ला करणार नाही, यासाठी उग्रदंड राक्षस आवश्यक ती काळजी घेतो आहे आणि त्याला थोपवून धरण्यांत तो गुंतला आहे. आता किल्ल्याच्या कोणत्या कोपऱ्यांत सूर्यभूपती आणि तो मायामर्कट लपून बसले आहेत हे अजून आपल्याला माहीत नाही." कालीवर्माने सांगितलं.

त्याबरोबर अस्वल्या वधिकाने हातांत परशू घेऊन म्हटले, "कालीवर्मा महाराज, मी हत्तीवर बसून प्रथम किल्ल्याच्या बाहेर जातो, आणि तिथली परिस्थिती बघून येतो. उग्रदंड राक्षसाच्या मदतीला मी तिथे गेलो ना, कीं तिथले सैनिक व मंत्री चंद्रशिला नगराकडे पळतच सुटतील."

"ठीक आहे, तू तिथे जाणे योग्यच ठरेल. आम्ही देखील इथे तो मांडलिक व मायामर्कटाला शोधून पुन्हां याच जागी परत येऊं." कालीवर्माने सांगितलं.

"अरे ए वनवासी, या बाजूने हत्ती जरा पुढे घे पाहूं." वधिकाने त्या माहूताला उद्देशून म्हटले.

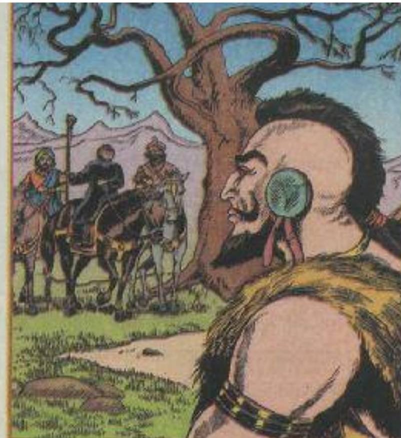
हत्ती तिथे येताच अस्वल्या वधिक त्याच्यावर स्वार झाला. तोपर्यंत दुर्मुखराजा हे सारं निमूटपणें बघत होता. त्याने मांत्रिकाला विचारले, "मांत्रिक महाराज, इतके कमी सैनिक बरोबर असले तर माझे किल्ल्याच्या आंत राहाणे उचित ठरणार नाही. कोणत्याही क्षणी शत्रू माझ्यावर तुटून पडेल. मी पण तुमच्याबरोबर चंद्रशिला नगराकडे येतो."

त्यानंतर सारेजण सभामंडपातून खाली आले. मग त्यांनी सैनिकांना आज्ञा दिली कीं सूर्यभूपती व मायामर्कटाच्या शोधासाठी त्यांनी निघावे. तेवढ्यांत किल्ल्याच्या तटावर उभा असलेला दुर्मुखराजाचा अंगरक्षक मुक्तकंठाने ओरडायला लागला, "महाराज, आपले मांडलिक, मायामर्कट जितकेतू राजाच्याबरोबर उभे आहेत. ते राक्षसा-बरोबर बोलत आहेत."

"गुरु, असं कांहीतरी घडणार अशी मला शंका होतीच. जळलेल्या प्रवेशद्वारापाशी आपण कांही सैनिक उभे करायला हवे होते. हे दुष्ट लोक बहुतेक उग्रदंड राक्षसाला आपल्या पक्षांत घेण्याचा प्रयत्न करीत असतील." कालीवर्माने शंका बोलून दाखवली.

'कालीवर्मा, त्यांचे प्रयत्न कधीही यशस्वी होणार नाहीत. त्या राक्षसाला माझ्याकडून कांही भरघोस मदत हवी आहे. म्हणून तो त्यांना सामील होणार नाही." अस्वल्या मांत्रिक म्हणाला.

कालीवर्माची शंका बरोबर ठरली. जितकेतूचा मंत्री जीवगुप्त हा उग्रदंडाला आपल्या पक्षांत ओढण्याचे अतोनात प्रयत्न करीत होता. त्याने

तऱ्हेत-ऱ्हेची आमिषें उग्रदंडाला दाखवली. मायावी मर्कटाच्या रुपांतला भ्रांतिमतीदेखील जीवगुप्ताची री ओढत होता व उग्रदंडाला लालूच दाखवीत होता.

उग्रदंडाने आपली दगडी गदा वर उचलीत म्हटले, "मला तुमची कुणाचीही मदत नको आहे. अस्वली पर्वतरांगांमधे माझा एक भाऊ बंदी आहे. त्याला सोडवायचे हेच माझे एकमेव ध्येय आहे."

त्याच्या या बोलण्याची टर उडवण्याच्या हेतूने मायामर्कट म्हणाला, "उग्रदंडा, तो तुझा भाऊ आणखी कोण आहे? तुझाच थोरला भाऊ नव्हे कां? अरे, तो सुटण्याचा प्रश्नच उद्भवत नाही. माझे गुरु तांत्रिक मिथ्यामिश्र यांनी त्याला केव्हांच जमिनीत गाडून टाकलंय. तू मुकाट्याने जितकेतू महाराजांच्या आश्रयाला राहा आणि

शांतपणे आनंदात जग. असे करणे तुझ्यासाठी श्रेयस्कर आहे.''

''त्या तांत्रिकाने माझ्या भावाला खरोखरीच मारुन टाकलंय कां? कीं तू खोटे बोलतो आहेस?'' असं म्हणून उग्रदंडाने दांतओठ आवळले.

मायामर्कट उत्तर म्हणून कांहीतरी बोलणार त्यापूर्वीच जीवगुप्त मंत्र्याने त्याला थांबवून म्हटले, ''उग्रदंडा, जे कांही झालं ते तू विसरुन गेलास तर बरं! तू जर आमच्याबरोबर राहिलास तर आम्ही अभिमानाने सांगू कीं आमच्या राज्यांतही एक बलवान राक्षस आहे. त्याशिवाय महाराजांच्या आश्रयाखाली तू अगदी शांतपणे सुखासीन आयुष्य काढूं शकशील.''

''म्हणजे तुम्हाला असं म्हणायचंय कीं माझ्याकडून कोणत्याही मदतीची अपेक्षा न करता तुमचा राजा माझा पाहुणचार करीत राहील! होय ना?'' उग्रदंडाने विचारले.

''तुझ्याकडून एकच मदत आम्हाला हवी आहे. आम्ही आता किल्ल्यांत प्रवेश करणार आहोत. तिथे अस्वल्या मांत्रिक आणि कालीवर्मा नांवाचे दोघे अपराधी आहेत. तिथे दुर्मुखराजा-सुद्धां आहे. बस्, या तिघांचा सर्वनाश करण्यांत तू आम्हाला मदत कर. झालं, एवढीच मदत तुझ्याकडून आम्हाला हवी आहे.'' जीवगुप्ताने म्हटलं.

उग्रदंड त्याचे उत्तर देणारच होता, तितक्यांत रेड्यावर बसलेल्या अस्वल्या मांत्रिकाबरोबर सारेजण किल्ल्याबाहेर आले.

त्यांना पाहून मंत्री भेदरुन गेला. काय करावे ते त्याला सुचेना. त्याने लागलीच घोड्यावर स्वार असलेल्या सूर्यभूपती व मायामर्कटाकडे नजर टाकली.

उग्रदंड राक्षसाने जोराने हुंकार काढीत म्हटले, ''मंत्रीबाबा, तुम्हाला माझी मदत हवी आहे ना? तर मग ही घ्या माझी तुम्हाला आणि दुष्ट मंडळींना मदत!'' आणि बोलताना आपली दगडी गदा त्याने मायामर्कटांवर फेकली.

मायामर्कटाने किंचाळत घोड्यावरुन वर उडी घेतली. उग्रदंडाची गदा घोड्याच्या डोक्याला लागली.

(क्रमश:)

वेताळ-कथा

पहारेकरी भूत

निश्चयाचा पक्का विक्रमार्क पुन्हां झाडाजवळ गेला. झाडावरचे प्रेत त्याने खाली उतरवले, खांद्यावर घेतले, आणि त्याने स्मशानाची वाट धरली. प्रेतांत लपलेला वेताळ त्याला म्हणाला, ''राजन्, तुझा हट्ट खरोखर कौतुकास्पद आहे. इतक्या प्रयत्नानंतर देखील यश मिळाले नसले तरी तू निराश झालेला नाहीस. तू आपला शब्द पाळण्यासाठी तुझा जीव धोक्यांत घालतो आहेस! तुझा थकवा दूर करावा म्हणून मी तुला आता विधची कहाणी सांगतो. संपत्तीची हांव धरल्यामुळें त्याचे एका पहारेकरी भुतांत रुपांतर झाले होते.'' आणि वेताळाने पुढील गोष्ट राजाला सांगितली.

''फार वर्षांपूर्वी सुधन नांवाच्या एका व्यापाऱ्याने परदेशांत हिंडून अपार धन कमावले होते. शेवटी तो भाग्यपुरांत स्थायिक झाला. त्याचा तिथे एक लहानसा खजिनाच होता. त्याच्या राखणीची जबाबदारी त्याच्या पत्नीचा नातेवाईक विघ्न ह्याच्यावर त्याने सोंपवली होती. विघ्न काय करतो ते त्याच्या नकळत देखरेख ठेवून सुधन बघत होता.

पण हे कांही विघ्नला माहीत नव्हतं. तो दररोज खजिन्यांतल्या थोड्या मोहोरा चोरुन आपल्या घरी घेऊन जात असे.

ही गोष्ट सुधनने आपल्या पत्नीला, सुमतीला सांगितली. तिने ताबडतोब विघ्नला बोलावून रागवायचे ठरवले. पण सुधनने तिला थांबवून म्हटले, ''हे बघ, त्याच्या चोरीमुळे आपल्याला कांही फरक पडत नाही. थोडी संपत्ती कमी होईल, इतकेच! वाईट इतकंच वाटतं कीं ज्याच्यावर विश्वास ठेवला. त्यानेच धोका दिला. मी त्याच्यावर लक्ष ठेवीन. किती दिवस चोरी करतोय ते तरी पाहूं! योग्य वेळ आली कीं त्याला पकडून चांगला धडा शिकवीन.''

सुमती त्यावर म्हणाली, ''आपलं नुकसान होत नसेल तर आपण गप्प बसावं, किंवा त्याला सावध करावं! पहारेकऱ्यावर आपण पहारा देत बसण्यापेक्षां आपल्या खजिन्यावर आपणच राखण करावी कीं!''

सुधन हंसून म्हणाला, ''अग, सगळ्या खजिन्याची राखण करायची हे फार मोठं काम आहे. तेच तर विघ्न सांभाळतोय. पण त्याच्यावर पहारा ठेवणं हे छोटं काम आहे आणि ते मी करतो आहे. आपलं नुकसान मोठं नाही, पण तो जे करतोय ते चूक आहे. ते त्याला समजायला वेळ लागेल.''

बघता बघता विघ्नने ज्या मोहोरा लुटल्या होत्या, त्यांनी दोन घागरी भरल्या. त्या घागरी त्याने मागील दारच्या अंगणात खड्डा खणून त्यांत पुरल्या.

आणखी कांही दिवसांनी सुधनने विघ्नला बोलावून त्याला सांगितले, ''माझे तुझ्यावर सतत लक्ष होते. खजिन्यावर पहारेकरी म्हणून मी तुला नेमले. पण तू विश्वासघात केलास आणि स्वतःच चोरी करीत होतास. माझी संपत्ती घागरींत भरुन त्या तुझ्या मागल्या अंगणात तू

जमिनींत लपवल्या आहेस. सांग, ह्यावर तुला काय म्हणायचे आहे?''

विघ्न घाबरला. सुधनच्या पायांवर डोके ठेवून तो म्हणाला, ''हो, माझं फारच चुकलं यापुढे मी अशी चूक करणार नाही. इमानाने काम करीन. मला क्षमा करा.'' त्याने शपथ घेऊन सांगितले.

सुधन म्हणाला, ''तू माझ्या पत्नीचा नातलग आहेस, म्हणून तुला माफ करतो आहे. त्याबरोबर ती चोरलेली संपत्ती तुलाच देतो आहे. पण अट एवढीच कीं तू आपली लायकी सिद्ध करुन दाखव नाहीतर मी तुला कोतवालाच्या स्वाधीन करीन.''

विघ्नने हात जोडून म्हटले, ''तुम्ही महान आहात, उदार मनाचे आहात. माझी लायकी सिद्ध करण्यासाठी मी काय करुं ते तुम्हीच सांगा!''

सुधनने लगेच सांगितलं, ''तू जी माझी संपत्ती चोरली आहेस, ती एका आठवड्याच्या आंत तुझ्या नकळत मी चोरुन घेईन. तू राखणदार आहेसच तेव्हां मला थांबवता आलं तर थांबव, आणि स्वतःची लायकी सिद्ध कर.'' आणि त्याने त्याला घरी पाठवून दिलं.

सुमतीने जेव्हां सुधनला याचा खुलासा विचारला, तेव्हां तो म्हणाला, ''मी पूर्वी त्याला सावध केले असते तर आपल्या मूठभर मोहोराच फक्त गेल्या असत्या. पण आता त्याला दोन घागरी भरुन असलेल्या संपत्तीचे रक्षण करायचे आहे. त्यामुळे विघ्नला आयुष्यभर दुःखी राहावं लागेल. त्याच्या चुकीसाठी हाच त्याला योग्य धडा आहे.''

विघ्नने जेव्हां हे त्याच्या पत्नीला सांगितलं, तेव्हां ती खूष होऊन म्हणाली, ''त्यासाठी आपल्याला देवाची मदत हवी. गांवाबाहेरच्या डोंगरांतल्या एका गुहेत एक सिद्धपुरुष राहातात. तुम्ही त्यांची मदत घ्या.''

त्यानुसार विघ्न गेला व साधुला त्याने सविस्तर माहिती दिली. साधु त्याला म्हणाला, ''मी तुला मंतरलेले भस्म देतो. जिथें तू हे भस्म शिंपडशील, तिथें लपवलेल्या संपत्तीला एक आठवडाभर तरी कुणीही स्पर्श करुं शकणार नाही. अगदी सुधनदेखील नाही. परंतु तो या संपत्तीचा खरा मालक आहे आणि तू त्याला मनाई करतो आहेस. हे पाप आहे. या पापामुळे तुझ्यावर संकट येऊं शकेल. तरीसुद्धां तू हे कां करतो आहेस?''

विघ्नने पापांचा भार डोक्यावर घेतला आणि साधूच्या सांगण्याप्रमाणे करायला तो तयार झाला.

भस्माच्या प्रभावामुळे सुधनचे प्रयत्न असफल ठरले. व ती संपत्ती विघ्नची आहे असे त्याला मान्य करावे लागले. विघ्न खूष झाला. पण लगेच एकाएकी त्याच्या शरीराची आग होऊं लागली. तो घाबरुन साधुकडे पळत गेला.

साधुने म्हटलं, ''सुधन सज्जन आहे. तू त्याची संपत्ती चोरली आहेस. आणि त्याला रोखण्यासाठी माझे भस्म वापरलेस! ह्या पापामुळे तुझे शरीर जळते आहे. ही पीडा आता तुला जन्मभर सहन करावी लागेल. नाहीतर तुला भूत बनून या संपत्तीची राखण करावी लागेल. काय करायचं ते नीट विचार करुन ठरव. मात्र कांही झालं तरी ही गोष्ट तुझ्या पत्नीलादेखील सांगायची नाही.''

शरीराची पीडा असह्य झाल्यामुळे साधूच्या मदतीने विघ्नचे एक भुतांत रुपांतर झाले. आपले हिडीसरुप पाहून त्याने दुःखाने साधूला विचारले, ''या रुपांत मी किती दिवस राहायचे, महाराज?''

''सुधनने जी संपत्ती तुला दिली ती तू पगार म्हणून जर मानलास तर त्यासाठी जितकी वर्षे काम करावे लागले असते, तितकी वर्षे तू भूत होऊन राहाशील.'' साधूने सांगितले.

''म्हणजे मला आता शंभर वर्षे काम करावे लागेल. त्याच्याअगोदर यांतून सुटका होण्याचा कांही उपाय नाही कां?''

''जे घडलं, ते तू जाणूनबुजून केलंस! त्याची जबाबदारी तुझी आहे. ती तू आता सांभाळ. जर तुझं नशीब जोरावर असेल तर दुसरं एखादं पहारेकरी भूत जेव्हां तुला शोधत येईल तेव्हांच तुला मुक्ति मिळेल.'' असं सांगून साधूने विघ्नला परत पाठवलं.

आता सुधनने दिलेल्या संपत्तीवर विघ्न पहारेकरी होऊन भुताच्या रुपांत राहिला. त्याच्या पत्नीला व मुलाला विघ्न कुठे गेला ते कळले नाही. त्या दोघांनी जमिनीत पुरलेल्या घागरी काढायचा प्रयत्न केला, पण ते भूत तिथे आले व त्याला बघून ती दोघे खूप घाबरली. ते भूत म्हणजे विघ्न होता हे त्यांना ठाऊक नव्हते. भुताच्या भीतीने विघ्नची बायको मुलासह ते गांव सोडून दुसऱ्या गांवी राहायला गेली. पण सुधनला मात्र वाटलं कीं विघ्न चोरलेली संपत्ती घेऊन, सहकुटुंब परागंदा झालेला आहे.

अशीच कांही वर्षे गेली. विघ्नच्या रिकाम्या घरांत देवनाथ नांवाचा एक इसम सहपरिवार राहायला आला. तो कमालीचा कंजूष होता. त्याला एक मुलगा व एक मुलगी होती. पैसे खर्च होऊं नयेत म्हणून तो मुलीचे लग्न लांबणीवर टाकीत होता. शेवटी त्याच्या आईने मुलीचे लग्न करुन दिले. बापाच्या स्वभावाला कंटाळून मुलगा घर सोडून गेला. त्या दुःखाने त्याची बायकोही वारली.

पण देवनाथला त्याचे वाईट वाटले नाही. एके दिवशी शेजाऱ्याच्या घरी सत्यनारायणाची पूजा होती. पूजेनंतर शेजाऱ्याने देवनाथला दोन आंबे प्रसाद म्हणून दिले. आंबे उत्तम प्रतीचे होते. देवनाथला वाटलं कीं त्या कोयी जमिनीत पुराव्या, म्हणजे तशीच चांगली फळें देणारी झाडे होतील. तो कुदळ घेऊन जमीन खणूं लागला, आणि खण्खण् आवाज येऊं लागला. त्याने जास्ती खणलं तर तिथे दोन घागरी होत्या.

त्या घागरी पकडून तो बाहेर काढायचा प्रयत्न करीत होता. तेवढ्यांत तिथे धूर झाला आणि त्यांतून एक भूत समोर आले, व त्याला म्हणाले, ''अरे नीचा, मी या मोहोरांच्या घागरींचा पहारेकरी आहे. इथे जर तू थांबलास ना, तर मी तुला ठार मारुन टाकीन.''

भुताला बघून देवनाथ प्रथम घाबरला, पण जेव्हां त्याने ऐकलं कीं त्या घागरींत मोहोरा आहेत तेव्हां त्याला मोह झाला. तो धीर एकवटून

म्हणाला, ''हे घर माझं आहे, हे अंगण माझं आहे. तेव्हां इथे जो निधी आहे तो माझाच आहे. मला अडवणारा तू कोण आहेस?''

भूत मोठ्याने भेसूरपणे हंसलं आणि नंतर गप्प बसलं. देवनाथला कांही त्या घागरी बाहेर काढता येईनात. तो हात जोडून म्हणाला, ''हे भूतनाथ, मला या घागरींचा मालक व्हायचं आहे. आपणच सांगा, त्यासाठी मी काय करुं?''

भूताने देवनाथला आपली कहाणी सांगून म्हटले, ''इथली संपत्ती दुसऱ्या एखाद्या पहारेकरी भुताला मिळूं शकेल.'' आणि त्याने गुहेतल्या साधूची माहिती दिली. देवनाथ धावतच त्या साधुकडे गेला व त्याने आपली इच्छा त्याला सांगितली. साधूने आश्चर्याने पाहिले व नंतर शांतपणे सांगितले, ''बेटा, तुझ्यासारख्या कंजूष

लोकांचा जगाला कांही उपयोग असतो कां? असं मला नेहमी वाटायचं. पण आता समजलं, कीं विद्यसारख्यांना मुक्ती देण्यासाठी तू मानवी रुपांत अवतार होऊन आला आहेस. जा तुझी इच्छा अवश्य पूर्ण होईल." देवनाथने नमस्कार करुन साधूचा निरोप घेतला. परत येऊन त्याने विद्यला हे सांगितलं.

विद्य गप्प होता, पण देवनाथने उत्साहाने कुदळ घेऊन खणायला सुरवात केली व दोन्ही घागरी बाहेर काढल्या. त्यांतले जवाहीर व मोहरा पाहून तो आनंदाने वेडा झाला "या माझ्या आहेत, हे माझे आहे" असं म्हणत नाचायला लागला. बघताबघता त्याचे प्राणपाखरु उडून गेले.

दुसऱ्याच क्षणीं विद्यला आपले पूर्वींचे रूप मिळाले. देवनाथ त्या संपत्तीवर पहारा करुं लागलेला पाहून विद्य तिथून निघून गेला.

गोष्ट सांगून वेताळाने राजाला विचारले, "राजन्, साधूचे बोलणे परस्परविरोधी वाटत नाही कां? देवनाथला तो मानवी रुपांतला अवतार म्हणाला. तुझी इच्छा पूर्ण होईल म्हणाला. तर मग देवनाथ कां मेला? साधूच्या बोलण्यांत कांही गूढार्थ आहे कां? माझ्या या शंकांचं समाधान तुला माहीत असूनही जर तू गप्प बसलास तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडेतुकडे होतील."

विक्रमने म्हटलं, "देवनाथने आपल्या बायको मुलीशी अत्यंत वाईट वर्तन केले होते. स्वार्थाने तो आंधळा झाला होता. परक्याचे धन विषासमान असते आणि असा लोभी नि स्वार्थी माणूस भुतासमान असतो. त्या लोभानेच त्याचा प्राण घेतला, व त्याचे भूत झाले. साधूच्या नजरेत लोभी मनुष्य मेल्यासारखाच आहे म्हणून त्या जमिनींतल्या संपत्तीसाठी देवनाथ योग्य पहारेकरी होता.

साधूने देवनाथला तुझी इच्छा पूर्ण होईल असे सांगितलेले होते. म्हणून साधूच्या बोलण्यांत कांहीही बदल झालेला नाही!"

राजाचे मौनभंग करण्यांत सफल झाल्यामुळे वेताळ शवासहित अदृश्य झाला आणि पुन्हां झाडावर जाऊन बसला.

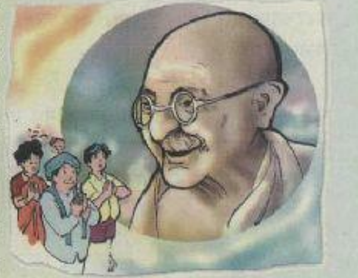
(सुभद्रादेवींच्या रचनेवर आधारित)

गांधी-मंदिर

साऱ्या देशांत राष्ट्रपित्याविषयी आदर आहे. ओरिसांतल्या संबळपूरमधल्या लोकांनी एक मंदिर उभारले असून त्यांनी गांधीजींच्या ब्रॉंझ पुतळ्याची स्थापना केली आहे. रोज सकाळसंध्याकाळीं पूजा व आरती केली जाते. भक्तीगीतांऐवजी लोक राष्ट्रगीते गातात. गांधीजींच्या सायंप्रार्थनेंत हा दैनंदिन कार्यक्रम असे. या मंदिरांत प्रजासत्ताक दिन (२६ जानेवारी), हुतात्मा दिन (३० जानेवारी), आणि गांधीजयंती (२ ऑक्टोबर), या दिवशी येणाऱ्या भक्तांची संख्या सर्वांत जास्त दिसते.

जैन गुरु आणि त्यांची वाहने

वर्धमान महावीर हा जैनधर्माचा संस्थापक मानतात, परंतु जैनपंथ त्यापूर्वीही अस्तित्वांत होता. कारण महावीर हा शेवटचा जैन गुरु किंवा तीर्थंकर होता. त्यांतली खास गोष्ट म्हणजे सगळ्याच चोवीस तीर्थंकराचे पुतळे सारखेच दिसतात. समतल बैठकीवर या मूर्ती बसलेल्या स्थितींत आहेत. पण प्रत्येकाचे वाहन वेगवेगळे आहे. म्हणजे आदिनाथचे वाहन वृषभ आहे. सुमतीनाथचे वाहन पक्षी आहे. या वाहनाचे चित्र बैठकीच्या मधोमध कोरलेले आढळते.

देशविदेशच्या दंतकथा (पोलंड)

विचित्र नाकाचा राजा

शंभर वर्षांपूर्वींपर्यंत उत्तर पोलंडचे लोक एका हिरव्यागार खोऱ्याकडे बोट दाखवून म्हणत, ''इथल्या झाडीत एके काळीं व्लादिमिरचं अद्‌भुत सफरचंदांचं झाड होतं. अजूनही ते तिथे असतं तर किती बरं झालं असतं!''

आज ती झाडी नाही, ते खोरे नाही, तिथे आहे फक्त एक गांव. पण देशाच्या दंतकथांमधे मात्र व्लादिमिर नि त्याचं सफरचंदाचं झाड जिवंत आहे!

एका ज्योतिषाने व्लादिमिरच्या आईला सांगितलं कीं तुला एक असामान्य मुलगा होईल. पण तो एक तर समाधानी तरी होईल किंवा श्रीमंत होईल. तिला जसा पुत्र हवा असेल, त्यासाठी तिने देवाची तशी प्रार्थना करावी.

ती तरुणी हुशार होती म्हणून तिने समाधानी मुलगा व्हावा अशी देवाला विनंती केली. कारण समाधान मिळवण्यासाठी अनेक मार्ग असतात, त्यांतला संपत्ती हा एक मार्ग आहे. जर मुलाला समाधान मिळणार असेल तर चिंता सोबत घेऊन येणाऱ्या संपत्तीची कशाला काळजी करायची?

तिने व्लादिमिरचे संगोपन मोठ्या प्रेमाने केले ती गरीब होती, म्हणून दूरच्या गांवात असलेल्या शाळेंत ती मुलाला पाठवूं शकली नाही. तिने त्याला एका तज्ञ चांभाराकडे धाडला. म्हणजे बूट तयार करायला तो शिकला असता. तिचा मुलगा चांभाराकडे कांही दिवस गेला, आणि एक दिवस घरी परत आल्यानंतर तो आईजवळ कुरकुरला, की जे बुटांची खरेदी करतात ते सारेच श्रीमंत असतात. गरीबांकडे नवीन बूट होण्याइतके पैसेच नसतात. केवळ श्रीमंतांसाठी उपयोगी पडेल असला व्यवसाय त्याला करायचा नव्हता.

त्या प्रेमळ मातेने मान डोलावली. नंतर तिने त्याला एका हुशार शिंप्याकडे पाठवले. शिंपी व्लादिमिरला शिंपीकाम शिकवायला तयार झाला.

थोडे दिवस मुलगा शिलाईकाम शिकत होता, पण तो आईकडे परत येऊन म्हणाला कीं फक्त श्रीमंत लोकच शिंप्याकडे कपडे शिवायला देतात आणि त्याला फक्त त्यांचेच काम करायचे नव्हते.

आता आईने त्याला तलवारी बनवणाऱ्या लोहाराकडे पाठवले. त्या काळी आजूबाजूच्या राज्यांमधे नेहमीच लढाया होत असत. साहजिकच तलवारींना कायम चांगली मागणी असे. पण आठवड्यापेक्षां जास्त दिवस हा मुलगा कांही तिथे टिकला नाही. त्याने कासावीस होऊन आईला सांगितले, ''आई, लोकांना ठार मारण्याची वस्तू मी बनवायची कां? कशासाठी?''

''तुला नको असेल तर नको बनवूस, पण मग तुला पोटासाठी दुसरा कांहीतरी कामधंदा शिकवणे मला जमणार नाही बघ! बरं तर, तू आता निदान रानांत चरायला गुरें घेऊन जात जा आणि गांवातल्या इतर मुलांच्याबरोबर गुरें घेऊन परत ये.'' आईने त्याला सांगितले.

व्लादिमिरने आईचा सल्ला मानला. त्याला हिरव्या शेतांतून हिंडायला आवडले. तो इतर गुराख्यांबरोबर गाणी गाई, आणि लपंडाव खेळे. एकदा त्याला एका लहान खडकाभोवती आग लागलेली दिसली. खडकावर एक पाल आपला जीव वांचवण्याचा प्रयत्न करीत होती, पण तिला ते जमत नव्हते. त्याने एक लहान काठी घेतली आणि तिने पालीचा जीव वांचवला. त्या पालीचे एका जख्ख म्हातारीत रुपांतर झाले. तिने व्लादिमिरचे आभार मानले आणि त्याला एक रोप दिले. ''हे तुझ्या अंगणात लाव. त्याला येणारी सफरचंदे कोणताही आजार बरा करुं शकतील.'' असे सांगितल्यावर म्हातारीला पुन्हां पालीचे रूप प्राप्त झाले, आणि ती झुडुपांत नाहीशी झाली.

व्लादिमिरने ते रोप त्याच्या खिडकीजवळच लावले. दोन महिन्यांत ते जोमाने वाढले आणि त्याला फळें लागली. व्लादिमिरच्या आईला बारीक ताप येत होता. झाडाचे पहिले फळ त्याने आईला दिले. लौकरच ती पूर्णपणे बरी झाली. त्यानंतर व्लादिमिरने अनेक आजारी मंडळींच्यावर सफरचंदाचे औषध दिले व त्याचे औषध शंभर टक्के यशस्वी होत गेले. या जादूच्या फळाची माहिती लौकरच राजाच्या कानी गेली. ''त्याला आपण सरदारकी देऊं या'' राजा म्हणाला.

"त्याची जरुरी नाही महाराज!" राजवैद्याने सुचवले.

"आपण ते झाड आणून आपल्या बागेत लावावं, म्हणजे काम झालंच कीं!" राजवैद्याचा मेहुणा मुख्यमंत्री होता. त्याने ह्या कल्पनेला दुजोरा दिला.

राजाने आज्ञापत्र काढले आणि त्याचे सैनिक ब्लादिमिरच्या गांवात गेले. त्याच्याशी एक शब्दही न बोलता त्यांनी ते झाड उकरुन नेले आणि राजाच्या बागेंत लावले. पण त्या झाडाला फळे यायची थांबली. ते पाहून सारेजण निराश झाले. राजवैद्य व मंत्र्याचा चेहरा बघण्यासारखा झाला. त्यांनी कांहीतरी उपाय सांगावा, असे राजाने चिडून सांगितले. खरं तर, राजाला सपाटून सर्दी झाली होती, आणि जादूचं सफरचंद खाऊन त्याला बरे व्हायची जबरदस्त इच्छा होती. राजवैद्यांनी दिलेल्या कडूजहर गोळ्या आणि रंगीत औषधाने कांहीच उपयोग होत नव्हता.

तोपर्यंत इकडे गांवात ब्लादिमिर-देखील उदासवाणा होता. कारण आता दुखणेकरी लोकांना तो मदत करुं शकत नव्हता. निराश मनाने तो पुन्हां रानांत गेला व त्या खडकाजवळच्या झाडा-खाली बसला. त्याला म्हातारीची आठवण आली. "अहो दयाळू आजीबाई, तुम्ही पुन्हां मला भेटायला याल कां हो?" त्याने पालीला हांक मारली. अचानक वावटळ आली आणि वाळलेल्या पानांचा ढीग त्याच्यासमोर आला. क्षणभरांतच ती पाल आजीच्या रुपांत समोर आली.

ब्लादिमिरने तिला राजाने व त्याच्या सैनिकांनी केलेल्या अन्यायाबद्दल सांगितले. आजीबाईने त्याला लालबुंद सफरचंदांची एक मोठा परडी दिली. "तू असाच राजाकडे जा आणि ही सफरचंदे त्याला खरेदी करायला सांग. आणि नंतर बघ गंमत!" ती म्हणाली आणि पुन्हां वावटळ आली आणि धुळीच्या वादळांत ती दिसेनाशी झाली.

ब्लादिमिर तसाच तडक राजवाड्याकडे गेला. "ही फळें कुणी घेईल कां? ही कांहीतरी अद्‌भुत प्रकार करतील, पण काय ते मला ठाऊक नाही."

त्याने सरळपणे सांगितले. राजाच्या सैनिकांनी

त्याला दरबारांत नेले. ही फळें आपली सर्दी बरी करतील कां, असा प्रश्न राजाने विचारला. ब्लादिमिरने उत्तर दिले, "करतीलही कदाचित; किंवा त्यापेक्षांही जास्त कांहीतरी सुद्धां करतील!"

राजा व इतर कांही सरदारांनी एकेक फळ उचलले नि मिटक्या मारीत खाल्ले. आणि झालं काय, राजाचे नाक लांब व्हायला लागलं, अगदी करकोच्याच्या चोचीसारखं लांबच लांब झालं.

"अरे हे काय?" राजा भीतीने किंचाळला.

"महाराज, पण अगोदर मला सांगा कीं तुमची सर्दी गेली कीं नाही?" ब्लादिमिरने प्रश्न केला.

"माझ्या या एवढ्या मोठ्या नाकांत ती सर्दी कुठे लपलीय, ते शोधणं जमणार तरी कसं?" राजा म्हणाला.

"अरे हे काय? असं काय झालं?" बारातेरा आवाज एकदम आले. सगळ्या दरबाऱ्यांची नाके करकोच्याच्या चोचीसारखी लांबच लांब झाली होती.

"महाराज, आपण आणि आपले सरदार, सारेजण आपल्या या खास लांबीच्या नाकामुळे खासे दिसत आहात हं!" ब्लादिमिर म्हणाला.

"पण आम्हाला असं खास दिसायची मुळीच इच्छा नाही. आमची नाके पूर्वीसारखी लहान कशी होतील?" राजाने विचारले.

"तुम्ही माझ्या अंगणातून चोरलेल्या सफरचंदाच्या झाडाची फळें खाल्लीत कीं बहुधा तुम्ही पूर्वीसारखे दिसायला लागाल. आणि ते झाड पुन्हां माझ्या अंगणात लावलं तरत त्याला फळें येतील. तोपर्यंत मंडळींनो, तुमची ही खास नाकें घेऊनच तुम्हाला वावरावं लागेल." ब्लादिमिरने उत्तर दिले.

राजाने ते झाड पुन्हां ब्लादिमिरच्या अंगणात नेऊन लावायची आज्ञा दिली. आठवड्यानंतर त्या झाडाला पुन्हां फळें लागली. तोपर्यंत राजा व लांब नाके असलेली दरबारी मंडळी वाड्याबाहेर पडली नाहीत.

पण जेव्हां ब्लादिमिर पुन्हां सफरचंदांनी भरलेली मोठी परडी घेऊन आला तेव्हां मात्र त्यांच्या जीवांत जीव आला. त्याने त्या जादूच्या झाडाची फळें सर्वांना खायला दिली आणि त्या साऱ्या-जणांची नाकें पुन्हां पूर्वीसारखीच लहान झाली.

मंत्री व राजवैद्याकडे लक्ष न देता राजाने ब्लादिमिरला सरदारकी बहाल केली. पण ब्लादिमिरने त्याचे मानधन घेण्याचे नाकारले. त्या जादूच्या फळांमुळे रोग्यांना बरे करण्यांतच त्याला पुरेपूर आनंद मिळत होता. तो खूप वर्षे जगला. त्याच्या-नंतर मात्र ते झाड फळें देईनासे झाले.

-विश्वावसू

Petroleum Conservation Research Association
"Sanrakshan Bhavan",10, Bhikaiji Cama Place, New Delhi-110 066
Phone : 26198856 Fax : 26109668
Northern Region :
Chief Regional Co-ordinator, "Sanrakshan Bhavan", 10, Bhikaiji Cama Place,
New Delhi-100 066. Phone : 26198753, 26182161 Fax : 26109668
Eastern Region :
Chief Regional Co-ordinator, Everest House (2nd Floor), 46-C, Chowringhee Road,
Kolkata-700 071. Phone : 22887250 / 22881913 Fax : 22880763
Western Region :
Chief Regional Co-ordinator, C-5, Keshva Building (Ground Floor),Bandra-Kurla Complex,
Bandra East, Mumbai-400 051. Phone : 26592587 / 26592181 Fax : 26590034
Southern Region :
Chief Regional Co-ordinator, TMB Mansion (1st Floor),739, Anna Salai,
Chennai-600 002. Phone : 28521662 / 28520417 Fax : 28521662

आरशांतले युद्ध

शंकर हा सोळा वर्षांचा एक भोळा तरुण होता. तो तीन वर्षांचा असताना त्याची आई पार्वती वारली. त्याचा पिता श्यामराव याने लक्ष्मीबरोबर दुसरा विवाह केला. लक्ष्मीला दोन मुलगे झाले. तिचे आपल्या मुलांवर फार प्रेम होते. ती त्यांना गांवातल्या शाळेंत शिकायला पाठवत असे. पण शंकर मात्र घरांत नि शेतांत तिच्या सांगण्यावरुन राबत होता. तरीही त्याला त्याचे कांहीएक वाटत नव्हते.

दिवस असे चालले होते. शामराव अचानक आजारी पडला. त्यांतून तो जगेलवांचेल याची आशा त्याला वाटत नव्हती. आपली पत्नी आणि मुलांना त्याने जवळ बोलावले. तो लक्ष्मीला म्हणाला, "शंकर भोळा व निष्पाप आहे.त्याची जबाबदारी तुझ्यावर मी सोंपवतो आहे. पोटच्या पोराप्रमाणे त्याच्यावरही माया कर." आणि दुसऱ्याच दिवशी त्याचे निधन झाले.

लक्ष्मीचा इरादा मात्र अगदी वेगळा होता. एके दिवशी तिने शंकरला सांगितले, "बाळ, काल रात्रीं तुझे वडील माझ्या स्वप्नांत आले आणि त्यांनी मला हा आरसा तुला द्यायला सांगितला. हा आरसा मोठा मूल्यवान व शकुनाचा आहे. हा तुझ्या वांटणीचा हिस्सा आहे असं समज."

शामरावच्या पहिल्या बायकोला, पार्वतीला हा आरसा एका साधूच्या रिकाम्या आश्रमांत सांपडला होता. ती शेतांतून घरी परत येताना साधूचे दर्शन घ्यावे म्हणून ती आश्रमांत गेली होती. पण साधू निघून गेलेला होता. लोक म्हणत असत कीं तो साधू मोठा सामर्थ्यवान होता व त्याच्यापाशी अद्‌भुत शक्ती होत्या. शेतांतून घरी परत आल्यावर पार्वतीने तो आरसा शामरावा-जवळ दिलेला होता.

शंकरने आपल्या सावत्र आईचे बोलणे शांतपणें ऐकले आणि आरसा हातांत घेत तो म्हणाला, "आई, म्हणजे आता मी घरांतून बाहेर जायचे कां?" त्याच्या प्रश्नांत निष्कपटीपणा होता.

"होय बाळ, तुझ्या वडिलांनी हा आरसा तुझ्या वांटणीचा हिस्सा म्हणून घायला सांगितले होते. त्याचा अर्थ असा झाला कीं हा घेऊन तू घराबाहेर निघून जा, आणि तुला जसं जगायचं असेल तसा जग." तिने त्याला वाटखर्चासाठी चार रुपये हातांत दिले.

त्यादिवशी शंकरने आपले कपडे एका फाटक्या पिशवींत ठेवले, त्यांत तो आरसा नीट गुंडाळून ठेवला आणि तो घरांतून बाहेर पडला. संध्याकाळपर्यंत तो राजाच्या किल्ल्याजवळच्या एका धर्मशाळेंत जाऊन थांबला. तिथें अर्धा रुपया देऊन त्याने रात्री जेवण केले आणि तिथल्याच एका खोलींत तो निजला. त्याने पिशवीतून तो आरसा हळुवारपणे बाहेर काढला.

आरसा फारच सुरेख होता. शंकरने त्यांत आपला चेहरा बघितला आणि स्वत:शीच तो बडबडूं लागला, "बाबा, आईने सांगितलं कीं हा आरसा मोठा अद्‍भुत आहे. पण त्या आरशांत कोणती शक्ती आहे हे रहस्य कांही तिने सांगितले नाही." त्याने तो आरसा छातीशी धरला आणि नीट पुन्हां पिशवीत ठेवून दिला. शंकरला गाढ झोप लागली.

मध्यरात्रीनंतर एकाएकी गडबड सुरुं झाली. लोकांच्या बोलण्यावरुन शंकरला कळले कीं व्याघ्रकेतु नांवाच्या शेजारच्या राजाने ह्या राज्याचा राजा मित्रवर्मावर अचानक हल्ला केला, आणि किल्ल्याला वेढा घातला. त्यावेळी मित्रवर्मा आपल्या शयनागारांत झोपला होता. जेव्हां त्याला ही बातमी कळली तेव्हां तो शत्रूसेनेला सामोरा गेले. प्रजेचे मित्रवर्मावर फार प्रेम होते, कारण तो न्यायी व दक्ष राजा होता.

धर्मशाळेचा व्यवस्थापक सांगत होता कीं व्याघ्रकेतु फार दुष्ट, क्रूर व महत्वाकांक्षी होता. "देव आमच्या राजाला विजयी करो" असं म्हणून त्याने हात जोडले.

हे बोलणे ऐकत असलेल्या शंकरने आरशांत बघत म्हटले, "जर धर्मात्मा मित्रवर्मा विजयी झाले तर किती चांगले होईल!"

झालं, एकाएकी वीज चमकायला लागली आणि आरशांतून लहानलहान खेळण्यांतल्या बाहुल्यासारखे सैनिक रांगेने बाहेर येऊं लागले आणि पाहाता पाहाता त्यांचा आकार मोठा होत ते बलदंड सैनिकांसारखेच दिसूं लागले. हे सैनिक शत्रूसैन्यावर तुटून पडले.

हा आकस्मिक व भयंकर परिणाम पाहून व्याघ्रकेतू चक्रावून गेला. त्याचे सैनिक एका-पाठोपाठ एक धारातीर्थी पडूं लागले. तितक्यांत त्या जादूच्या आरशांतून एक लांबलचक जाड दोरी बाहेर आली व तिने व्याघ्रकेतूला विळखा घालून बांधून टाकले.

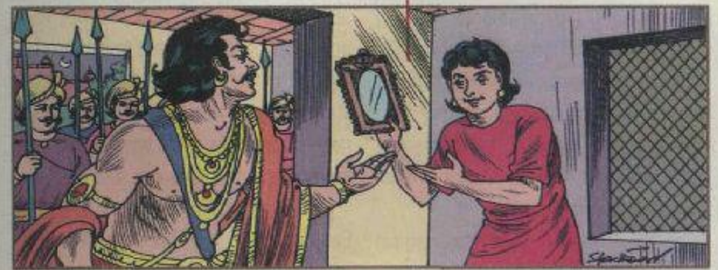
किल्ल्याबाहेर लढायला आलेल्या मित्रवर्माने-देखील ह्या सैनिकांना पाहिले. व्याघ्रकेतुला दोरीने बांधलेले पाहून तोही चकित झाला. राजा स्वतः धर्मशाळेंत आला आणि शंकरला आला आणि शंकरला त्याने बोलावून म्हटले, "या शक्तिशाली आरशामुळेंच आज आपले राज्य वांचले आहे. तुझं नांव काय? तुझं गांव कोणतं आहे?"

शंकरने अ. . . नांवगांव सांगितले आणि नंतर पित्याच्या मृत्यूनंतर जे घडलं ते ही सविस्तर सांगितलं. शंकर पुढे म्हणाला, "या आरशामुळे माझं काय भले होईल ते मलाच माहीत नाही. मी फक्त एवढीच इच्छा व्यक्त केली की धर्मात्मा राजा मित्रवर्मा विजयी होवो. बघताबघता त्यांतून हे सैनिक बाहेर पडले आणि त्यांनी शत्रूला हरवले."

राजा आश्चर्याने म्हणाला, "तुझ्या सावत्र आईने कोणत्या हेतूने तुला हा आरसा दिलाय ते मला माहीत नाही. पण त्याच्यामुळे आपल्या राज्यावरचे संकट मात्र टळले. मी तुला आजच गुरुकुलांत दाखल करीन, आणि तुझ्या शिक्षणाची व्यवस्था करीन. हे तुला मान्य आहे कां?"

शंकरने मान हालवून आपला होकार दर्शविला. तितक्यांत त्याच्या हातांत असलेला आरसा आकाशांत उडाला आणि मोठा आवाज होऊन त्याचे तुकडे तुकडे होऊन पडले. शंकर निराशेने त्या तुकड्यांकडे बघत राहिला.

राजाने त्याच्या खांद्यावर हात ठेवून म्हटले, "वाईट वाटून घेऊं नकोस. जादू व मंत्र यांची मदत मानवाच्या प्रगतीसाठी फार वेळ नसते. आत्मविश्वास आणि साहस यांच्या जोरावर आपला विकास आपणच करायचा असतो चल आता!" आणि राजा त्याला घेऊन गेला. शंकरच्या चेहऱ्यावर आनंद होता. त्याने सर्वांकडे एकवार बघितले आणि तो राजाच्या मागोमाग जाऊं लागला.

संताळी लोककथा

राजाचा विचित्र प्रश्न

कोणे एके काळीं एक राजा होता. त्याच्याकडे अलोट संपत्ती होती. सोने चांदीच्या किंवा हिऱ्यामाणकांच्या स्वरुपांत नव्हे, तर गुरे, हत्ती, घोडे, उंट व गाढवे ही विपुल संपत्ती होती.

एकदा राजाने सर्व नोकरचाकर, कर्मचारी यांना एका ठरलेल्या वेळी एकत्र जमायची आज्ञा केली. कशासाठी ते कांही राजा बोलला नव्हता, म्हणून कां बोलावले असेल याबद्दल सारेजण निरनिराळे तर्क करीत होते.

तो दिवस उजाडला आणि राजवाड्याच्या चौकांत सारेजण जमले. राजा आला आणि फारसा घोळ न घालता त्याने विचारले, "प्रत्येकजण इथें हजर आहे ना?" कांहीच उत्तर आले नाही.

राजाने सर्वांकडे एक चौफेर नजर टाकली आणि म्हटले, "तुमच्या गप्प राहाण्यावरुन कुणीही गैरहजर नाही असं मी मानतो. मी तुम्हाला कांहीतरी विचारणार आहे, आणि मला प्रत्येकाकडून उत्तर मिळाले पाहिजे."

राजाने मुद्यालाच हात घालीत म्हटले, "माझ्या मनांत काय आहे ते तुम्ही सांगायला हवं - चिंता आहे कीं मनांत उत्सुकता आहे ते ओळखलं पाहिजे. म्हणून मी सर्वांनाच इथे एकत्र बोलावून घेतले. प्रत्येकाने ओळीने पुढे यायचं, नि आपलं उत्तर देऊन जायचं!"

आळीपाळीने प्रत्येकजण राजासमोर आला आणि जे योग्य वाटलं ते उत्तर प्रत्येकाने दिले. वर मान करुन पाहिलं तर राजाने प्रत्येक उत्तरानंतर नकारार्थी मान हलवली होती. सुदैवाने राजाच्या चेहऱ्यावर खास भावना कांही दिसली नाही. म्हणून राजा रागावला, नाराज झाला, दुःखी झाला, कीं निराश झाला, ते कुणालाही कळेना.

सर्वांनी उत्तर देऊन झाल्यानंतर राजाने त्यांना विचारले, "तुमचे कुणाचेच उत्तर बरोबर नाही.

तुम्ही आता परत जा आणि आपापल्या कामाला लागा."

बिचारा मंत्री एका कोपऱ्यात उभा राहून हा प्रकार लक्षपूर्वक बघत होता. राजा आता त्याच्याकडे वळून म्हणाला, "माझ्या मनांत कोणता विचार आहे ते ओळखणारा माणूस शोधून काढा. एका महिन्याच्या आंत असा माणूस माझ्यासमोर आणून हजर करा. ते केलं नाहीत तर तुमची नोकरी जाईल." ही विक्षिप्त आज्ञा देऊन राजा वाड्यांत परत गेला.

मंत्री मात्र डोके धरुन विचार करीत बसला. घरी गेला नि आढ्याकडे बघत पडून राहिला. "महाराजांचे मनांत काय आहे ते जाणणारा मनकवडा माणूस मी कुठे शोधत बसणार?" दिवसभर हा विचार त्याला त्रास देत राहिला. "उद्यां शोधायला सुरवात करीन" असा विचार करीत त्याने झोपायचा प्रयत्न केला.

दुसऱ्या दिवशी तो सकाळी लवकर उठला आणि बाहेर पडला. जो कुणी वाटेत दिसला त्याला हा प्रश्न त्याने विचारला. सर्वांकडून नकारघंटाच ऐकूं आली. ते अडाणी तरी होते नाहीतर त्यांना कुणाचे नांव तरी सुचवायचे नव्हते. राजाची नाराजी कशाला ओढवून घ्यायची उगीच? मंत्री बरेच दिवस हिंडत शोध घेत राहिला. पण त्याला कांही राजाला हवा तो माणूस मिळाला नाही.

मंत्र्याला चैन पडेना. त्याची तहानभूक हरपली व झोंप उडाली. तो विचारांत मग्न असा अंथरुणावर बसलेला दिसायचा. त्याची बायको जेवायला बोलवायची, पण त्याला घांस कांही घशाखाली उतरेना. त्याची ही कठीण अवस्था त्याच्या मुलीने बघितली. एके दिवशी तिने विचारले, "बाबा, तुम्हाला कसली काळजी वाटतेय? तुमचा चेहरा पार उतरलाय. तुम्ही धड जेवत नाही, नीट झोंपदेखील तुम्हाला लागत नाही. काय ते मला सांगता कां?"

मंत्र्याने तिला कांहीच सांगितले नाही. एक दिवस सकाळीं मंत्री आंघोळीलादेखील जायला तयार होईना. आता मात्र मुलीला सहन करणे अशक्य झाले. "बाबा, तुम्ही जर आज आंघोळ केली नाहीत नि जेवायला उठला नाहीत, तर आई आणि मीदेखील जेवणार नाही. नाहीतर तुम्हाला कसली काळजी आहे ते तुम्ही मला सांगा. कदाचित् मला त्याचे उत्तर देता येईल सुद्धां." तिने त्यांना अगोदर धमकावले व समजावले.

मंत्री उठून बसला. प्रथमच कुणीतरी त्याला दिलासा देऊन उत्तर शोधून काढायचं आश्वासन

देत होतं. गेले कित्येक दिवस त्याला सतावणारी समस्या त्याने तिला सांगितली. राजाची आज्ञा आणि राजाच्या मनांतले विचार जाणणारा माणूस अद्याप भेटला नव्हता ते त्याने तिला सांगितलं. तिने पित्याला विचारलं, "आता किती दिवस उरले आहेत?"

"एकदोन दिवसच उरले आहेत." मंत्र्याने उत्तर दिले.

"मला नक्की दिवस सांगा, म्हणजे मी तो माणूस तिथे वेळेवर घेऊन येईन." मुलीने खात्रीपूर्वक सांगितलं, "चला, आता उठा आणि अगोदर आंघोळ करुन आमच्याबरोबर जेवायला बसा." मुलीने त्याला बळजबरीने उठवले आणि आंघोळीसाठी अक्षरशः खोलीबाहेर ढकलले.

जेवताना मंत्री उतावीळपणे मुलीला म्हणाला, "मला परवां राजासमोर हजेरी द्यायची आहे. तू त्या माणसाला केव्हां आणशील?"

"परवाच आणीन. घाबरुं नका. त्यापूर्वी मी त्याला शोधून काढीन आणि तो परवा तुमच्याबरोबर येईल!"

मंत्र्याची मुलगी कुठेही शोध घ्यायला गेली नाही. त्यांच्या शेळ्या व मेंढ्या राखणारा मेंढपाळ मुलगा होता त्याचा विचार तिच्या मनांत आला. या मुलाकडे त्याचे स्वतःचे तीन मेंढे होते. आणि तो स्वतः जन्मतः मुका नि बहिरा होता! मंत्र्याच्या मुलीने त्याला बोलावले, नि जेवायला वाढले. नंतर तिने त्याला खुणेने सांगितले कीं तिच्या वडिलांबरोबर त्याला राजाकडे हजेरी द्यायला जावे लागेल. त्याने होकारार्थी मान डोलावली.

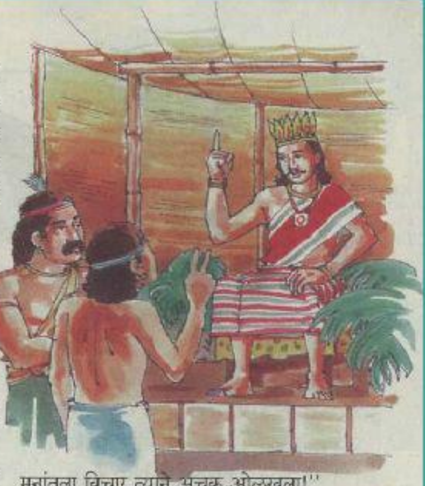
राजाकडे जायची वेळ आली तरी मुलीने वडिलांना कोणत्या माणसाला बोलावणार ते सांगितले नाही. निघताना तिने त्या मेंढपाळाला बोलावलेले पाहून मंत्र्याला धक्काच बसला "अग, हा तर बोलूं शकणार नाही!" मंत्री कासावीस झाला.

"बाबा, तुम्ही याला बरोबर घेऊन जा, अगदी काळजी करुं नका. राजाच्या मनांत काय आहे ते ह्याला माहिती असेल!" मुलीने निर्धाराने सांगितले.

मुलीच्या शब्दावर मंत्र्याचा विश्वास होता, म्हणून तो त्या मेंढपाळाला घेऊन गेला. "चला विद्वान, चला माझ्या-बरोबर!" दोघेही राजवाड्याकडे निघाले.

मंत्र्याने आणलेला माणूस राजाला काय उत्तर देणार ते ऐकायला तुडुंब गर्दी जमलेली होती. मंत्री आल्याचा निरोप

आंत दिला गेला. राजा बाहेर येऊन आसनावर बसला. मंत्र्याने राजापुढे लवून वंदन केले. त्या गुराख्याने देखील लवून वंदन केले. राजा कांहीच बोलला नाही. त्याने फक्त आपला हात उंचावला आणि एक बोट दाखवले. त्या मुलाने दोन बोटे दाखवून उत्तर दिले. राजा किंचित हंसला आणि त्याने तीन बोटे दाखवली. गुराख्याने "नाही" अशा अर्थी मान वेळावली आणि पुन्हां दोन बोटे दाखवली. राजाचा चेहरा आनंदाने फुलला. तो मंत्र्याकडे वळून म्हणाला, "तुम्ही चांगल्या माणसाला शोधून आणलं आहे. त्याने मला अगदी बरोबर उत्तर दिलं. मी तुमचं अभिनंदन करतो, मंत्रीमहाशय!"

"मी आपला आभारी आहे, महाराज! आपली हरकत नसेल तर आपण त्याला काय विचारलंत आणि त्याने काय उत्तर दिलं, हे इथें जमलेल्या सर्वांना आणि मलाही आपण खुलासेवार सांगावं ही नम्र विनंती करतो." मंत्र्याने पुन्हां एकदा लवून राजाला विनवलं.

"मंत्रीजी, ते अगदी साधं, सरळ होतं! जेव्हां मी एक बोट दाखवलं, तेव्हां मला विचारायचं होतं की इथला स्वामी व मालक मीच एकटा आहे. आणि त्याने दोन बोटे दाखवून सुचवलं कीं मी एकटा नव्हे, दुसरा स्वामी म्हणजे परमेश्वर-ती सर्वश्रेष्ठ शक्ती. या राज्यावर आणखी कुणाची सत्ता आहे कां, हे शोधून काढण्यासाठी मी तीन बोटे दाखवली. पण त्याने पुन्हां दोनच बोटे दाखवून सांगितले कीं ह्या राज्यावर फक्त दोघांची, परमेश्वराची आणि माझी सत्ता आहे. म्हणजे माझ्या मनांतला विचार त्याने अचूक ओळखला!"

मंत्री आणि मेंढपाळ, ह्या दोघांनाही राजाने नाण्यांनी भरलेल्या पिशव्या बक्षीस दिल्या व त्यांना निरोप दिला. घरी पोंचल्यानंतर आपल्या मुलीच्या मदतीने राजाने त्या मुलाला विचारले कीं राजाच्या मनांत काय आहे ते त्याने कसे काय ओळखले? त्या मुक्या मुलाने त्यांना खाणाखुणांनी समजावले, कीं राजाने त्याचा एक मेंढा विकत मागितला. त्यावर त्याने उत्तर दिले कीं राजाला द्यायचा तर एक कशाला, दोन मेंढेसुद्धां विकत द्यायला तो तयार होता. पण जेव्हां राजाने त्याचे तिन्ही मेंढे मागितले तेव्हां त्याने नकारार्थी मान जोराने हलवली आणि फक्त दोनच मेंढे विकायला तो तयार होता हे सांगितले!

मंत्री आणि त्याची मुलगी, दोघांनाही हंसू आवरेना.

महासाध्वी

ब्रह्मदत्त काशीचा प्रजापालक राजा असताना राजधानीजवळील एका गांवातील संपन्न गृहस्थाच्या घरांत बोधिसत्वाचा जन्म झाला.

लहान वयांतच तो सर्व विद्यांमध्ये पारंगत झाला. योग्य वयांत आल्यानंतर आई-वडिलांनी त्याच्यासाठी काशी नगरीतील एका ठिकाणी लग्नाची बोलणी केली. सुजाता नांवाच्या एका मुलीबरोबर त्याचा विवाह करून दिला. सुजाता सौंदर्यवतीच नव्हे, तर गुणवतीही होती. ती पतीची व सासू-सासऱ्यांची सेवा करी.

बोधिसत्वसुद्धां तिच्यावर खूप प्रेम करीत असे. अशा रीतीने त्या दोघांची एक वाचा, एक विचार, होऊन ती गुण्यागोविंदाने रहात असत.

कांही काळ लोटल्यानंतर एके दिवशी सुजाता बोधिसत्वाला म्हणाली, "मला माझ्या माता-पित्यांना भेटून यावे असे वाटते आहे. ते वृद्ध झालेले आहेत. तुम्ही सोबत आलात तर दोघे जाऊन त्यांना भेटून येऊ या."

ते ऐकून बोधिसत्वाला आनंद झाला. "ठीक आहे. अवश्य जाऊन येऊ या. माझ्या मनांतसुद्धा बरेच दिवसापासून सासू-सासऱ्यांना भेटून येण्याची इच्छा आहे. घरांत महत्वाची कामें असल्यामुळे गप्प बसलो. नाही तर मीच आधी 'चल जाऊं या' म्हणून निघालो असतो." तो म्हणाला.

दुसरे दिवशी सकाळी निघायची सर्व तयारी झाली. आवश्यक असलेल्या सर्व वस्तू गाडीत घालून ते प्रवासास निघाले. सुजाता गाडीत बसली. बोधिसत्व गाडीवाल्याच्या जागी बसून गाडी हांकू लागला. काशीनगराच्या वेशीजवळ आल्यानंतर एका झाडाखाली गाडी सोडली. तेथील तळ्यांत हातपाय धुतले. सोबत आणलेली शिदोरी खाल्ली. थोडा वेळ विश्रांती झाल्यावर परत गाडी जुंपली व काशीनगराच्या दिशेने जाऊ लागले.

बोधिसत्वाची गाडी नगरांत प्रवेश करणार तोच काशीराज ब्रह्मदत्ताची हत्तीच्या अंबारीवर

बसून मिरवणूक निघाली होती. तो उत्सव बघण्याची इच्छा होऊन सुजाताने पतीची परवानगी घेतली व गाडीतून उतरून ती पुढे पायी चालू लागली. बोधिसत्व गाडी हांकीत मागाहून येऊं लागला.

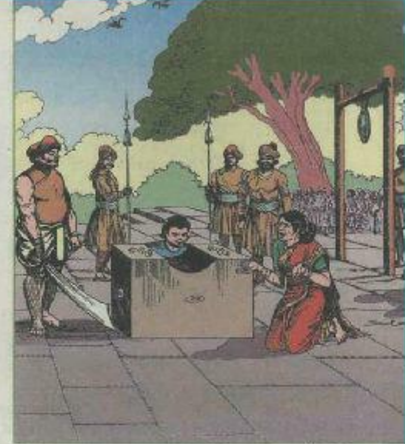
अंबारीवर बसलेल्या काशीराजाने अतिशय रूपवती व सौंदर्यवती अशा सुजाताला पाहिले. तिच्याशी विवाह करण्याची राजाला बुद्धी झाली. तिच्याबद्दल चौकशी केली असता ती 'अमुक-अमुक' माणसाची मुलगी असून, गाडीत बसलेली व्यक्ती तिचा पती असल्याचे समजले.

राजाच्या मनांत एक दुष्ट विचार आला. आधी या सुजाताच्या नवऱ्याची विल्हेवाट लावून मग हिच्याशी लग्न करून हिला राणी करूं या, असे त्याला वाटले. यासाठी त्याने एक बेमालूम योजना आखली.

राजाने आपल्या विश्वासांतील एका सैनिकाला जवळ बोलाविले व आपला मुकुट काढून त्याच्या हाती देत, "हा मुकुट, कुणाच्याही दृष्टीस पडणार नाही अशा रीतीने समोर दिसणाऱ्या त्या बैलगाडीत लपवून ये." म्हटले.

सैनिकाने बोधिसत्वाला दिसणार नाही अशी खबरदारी घेऊन 'किरीट' त्याच्या गाडीत ठेवला व येऊन राजाला सांगितले. पंधरा-वीस मिनिटांनंतर लोकांमध्ये एकच गोंधळ उडून गेला, "राजाचा मुकुट कुणीतरी चोरला" अशी बातमी सर्वत्र पसरली.

राजाने आपल्या सैनिकांना "मुकुट चोरणाऱ्याला

शोधून धरून आणा," अशी आज्ञा फर्माविली. एका सैनिकाला बोधिसत्वाच्या गाडीत राज-मुकुट सांपडला. त्याला चोर म्हणून धरून ओढत नेऊन राजापुढे उभे केले.

"माझ्या मुकुटाचे अपहरण करणारा हाच का तो?" चिडून राजाने विचारले. "याचा शिरच्छेद करा." राजाने आज्ञा दिली.

अशा तऱ्हेने राजाची दुष्ट योजना सफल झाली. सैनिकांनी बोधिसत्वाला कोरडे मारतमारत रस्त्यावरुन त्याची धिंड काढली व शहराबाहेर असलेल्या बलिपीठाकडे शिरच्छेद करण्यासाठी त्याला घेऊन गेले.

ही बातमी समजताच सुजाता दुःखी झाली, व पतीच्या मागेमागे जाऊ लागली. "तुमच्यावर हे संकट येण्यास मीच कारणीभूत झाले." असा ती विलाप करू लागली. बलिपीठाजवळ जाऊन

अतिशय वेदनेने "निरपराधी भोळ्या जिवांचे रक्षण करणारा देव उरला नाही का? दुष्टांचा त्रास असाच वाढत राहू देणार का?" असा आक्रोश करू लागली. महासाध्वी असलेल्या सुजाताचा असा विलाप चालला असता, स्वर्गलोकात देवेन्द्राचे सिंहासन डळमळू लागले.

"काय कारण झाले?" आश्चर्य वाटून देवेन्द्राने दिव्यदृष्टीने पाहिले. घडत असलेला घोर अन्याय त्याला दिसला.

इन्द्राने एक चमत्कार घडविला. राजा असलेल्या ठिकाणी बोधिसत्व व बोधिसत्व असलेल्या ठिकाणी राजा, असा अदलाबदल आपल्या महिमेने घडवून आणला.

हत्तीच्या अंबारीत बसलेला राजाच आहे असे प्रजेला वाटत होते. परंतु राजाच्या पोशाखांत असलेला बोधिसत्व तिथे होता. तसेच बलिपीठावर बोधिसत्वाचे कपडे घातलेला राजा आपल्या सैनिकांच्या ताब्यात होता!

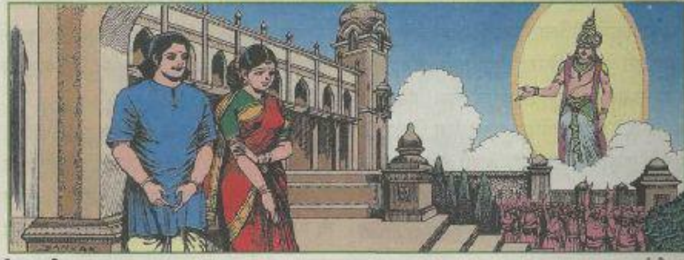
हे रहस्य माहीत नसलेल्या सैनिकांनी आपल्या हातात बंदी असलेल्या माणसाचा राजाज्ञेप्रमाणे शिरच्छेद केला. प्राण जाताच बलिपीठावरील दुष्ट राजाला आपले स्वरूप प्राप्त झाले. तेव्हां तेथे गतप्राण होऊन पडलेला मनुष्य दुसरा-तिसरा कुणी नसून आपला राजाच आहे हे प्रजेच्या लक्षात आले. त्याबरोबर मोठा हल-कल्लोळ माजला. या विचित्र चमत्काराचे कारण काय म्हणून एकमेकांकडे पाहू लागले.

तेव्हां इन्द्र प्रत्यक्ष आला. त्याने बोधिसत्वाला व प्रजेला दर्शन देऊन घडलेला वृत्तांत सांगितला.

"आजपासून बोधिसत्व तुमचा राजा असून सुजाता पट्टराणी आहे!" असे सांगून अंतर्धान पावला.

दुर्मार्गी राजाच्या पापाचा घडा भरल्यामुळे बलिपीठावर त्याची आहुती पडलेली पाहून प्रजेला अत्यानंद झाला. इन्द्राच्या आज्ञेप्रमाणे बोधि-सत्वाचा राजा म्हणून व सुजाताचा महाराणी म्हणून अंगिकार केला.

त्या दिवसापासून काशीराज्यांत चारी दिशांना धर्म नांदू लागला. नियमितपण पाऊस पडून देश धनधान्याने बहरला.

विष्णुपुराण

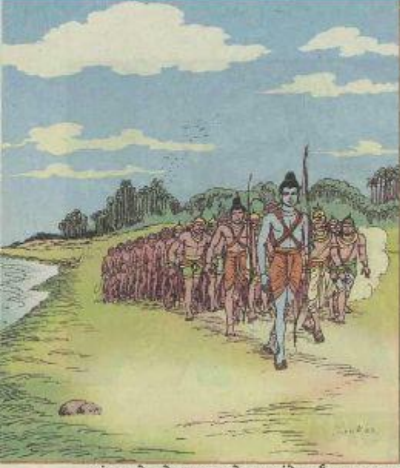
विभीषणासारखीच रावणाची पट्टराणी मंदोदरी-सुद्धां नवऱ्याला हितबोध करू लागली - "नाथ, नाककान कापले म्हणून म्हणा, रामाने लग्न कर म्हटले तर लग्न केले नाही म्हणून म्हणा, तुमच्या धाकट्या बहिणीला अपमान सहन झाला नाही म्हणून म्हणा, तुम्ही सीतेला एकटीला पाहून व ती असहाय स्थितीत असतांना, सोने उचलून न्यावे तसे, पशुपक्ष्यांना चोरुन न्यावे तसे, उचलून पळवून आणलेत तेव्हां ती किती दुःखी असेल, याची कल्पना तरी आहे कां तुम्हाला? शूर्पणखेसाठी प्रतिकार भावनेने सीतेला तुम्ही उचलून आणलेत, तिचा जो अपमान झाला त्याचा तिला किती राग असेल, कधी विचार केलात का?"

रावण म्हणाला, "होय मंदोदरी, हे मला आतां कळते आहे. परंतु ते कांही असूं दे, हा रावण कधी मान वांकविणार नाही! तुझा पती भित्रा नाही! तूही भित्र्यासारखी वागू नकोस. तो राम काय करतो, हे मी पाहणारच आहे."

जंगलातले सर्व वानर एकत्र होऊन रामाला मदत करायला सिद्ध झाले, सुग्रीव, नील, अंगद, सुषेण, जांबुवंत इत्यादि प्रमुख सेनापती होऊन रामाला मदत करण्यास उभे ठाकले. हनुमान रामाच्या खास विश्वासांतला अंगरक्षक. सर्वांनी एकत्र येऊन मोठ्या सैन्यानिशी लंकेवर स्वारी करण्याची तयारी झाली.

हनुमानाने डोंगर व पर्वत उचलून आणले व ते समुद्रांत टाकले.

मोठमोठ्या वानर वीरांनी मोठे खडक व शिळा आणून टाकल्या तर लहान लहान वानरांनी दगडधोंडे आणून टाकले.

शंभर योजने दूर असलेल्या लंकेपर्यंत समुद्रावर पूल बांधण्याची तयारी सुरुं झाली. नील वानराने पूल निर्माण करण्याच्या कामाचे पर्यवेक्षण करण्याची जबाबदारी स्वत:वर घेतली.

बिभीषणाने आकाशमार्गे येऊन रामाकडे शरणागती मागितली. रामाने त्याला अभयदान देऊन तुला लंकेचा राजा करतो, असे वचन दिले. त्याने लगेच समुद्राच्या पाण्याने त्याला लंकेचा राजा म्हणून अभिषेक केला.

रामाने समुद्रावर सेतू बांधून कोदंडावर रामबाण ठेवला व वानरसेना पाठीमागून निघाली. दोन्ही बाजूला लक्ष्मण व हनुमान चालत होते, अशा समारंभाने रामाने लंकेवर स्वारी करण्यासाठी प्रस्थान केले. बिभीषण त्यांच्या मागून निघाला.

हेरातर्फे रावणाला कळले की राम वानरसेना बरोबर घेऊन समुद्रपार करून आला आहे. रावण आश्चर्यचकित झाला. एका मानवाने वानरांचे सैन्य घेऊन समुद्रावर शंभर योजने लांब पूल बांधला आणि त्रिलोकाला थरथर कांपविणाऱ्या रावणासारख्याला जिंकून व ठार करून आपली बायको सीता हिला सोडवून आणले असे म्हणविणार! हे कसे साध्य होत आहे? असे होणार कां? घाबरण्याचे कारण काय? असा विचार करीत असलेल्या रावणाला मंत्री प्रहस्त म्हणाला - "शत्रूला वाटेतच तोंड देऊन त्याला सामान्य समजून युद्ध करणेच योग्य!"

रावण हंसून म्हणाला - "आपल्या कुंभकर्णाला त्याला हवा तितका आहार मिळत नाही. त्यांना लंकेत येऊ दे. सर्वजण सांपळ्यात सांपडल्यासारखे सांपडतील. माझ्या धाकट्या भावाला पोटभर आहार मिळेल."

राम आपल्या सर्व वानरसेनेसह समुद्र ओलांडून समुद्र पार करुन लंकेच्या किनाऱ्यावर उतरला.

लंकानगरी उंच पर्वताच्या टोकावर निर्मिलेली होती. पर्वताच्या अग्रभागी रावण एका मोठ्या महालांत रहात असे.

आपल्या महालांतून रामाचे सैन्य किनाऱ्यावर आले ते रावणाने पाहिले. सर्व किनाराभर मुंग्यांच्या रांगांसारखे वानर सैन्य व्यूहरचना करीत होते.

अंगदाला त्याच वेळी वीरोत्साह चढला. तो आकाशांत उडाला आणि रावणाच्या महालावर जाऊन उतरला. तो रावणाला म्हणाला -

"ए रावणा! मागे कधी तुला आपल्या शेपटीने गुंडाळून फेकणारा वाली आठवतो कां? त्याचा मी मुलगा, अंगद! तू तेव्हांपासून आजपर्यंत त्याच्याशी गौरवयुक्त वागणूक करीत आलास. म्हणून मी सांगतो ते ऐक. अजून वेळ हातची गेली नाही. रामाशी वैर करायचे सोड. त्याला शरण जा. वानरसैन्य आणून राम काय करू शकेल, असे मनांत समजून घेऊं नकोस. वानरांत किती शक्ती असते हे पुन्हां तुला सांगण्याची गरज नाही!

रावणाला राग आला. त्याने तलवार उपसली. अंगदाने उडी मारुन रावणाचा किरीट लाथ मारुन खाली पाडला आणि परत वानर सैन्य होते तेथे तो सुखरूप येऊन पोचला.

वानरसैन्याने लंकेला वेढा दिला. सैन्यांत रावणाची बरीच माणसे ठार झाली आणि परिस्थिती चिंताजनक झाली. तेव्हां रावणाने कुंभकर्णाची झोंप मोडली. त्याला युद्धाला चल म्हणाला -

कुंभकर्णाने घोर तपश्चर्या केली तेव्हां ब्रह्मदेवाने त्याच्या सर्व इच्छा फिसकटवून टाकल्या.

सहा महिने झोप पुरी झाली नाही, तर कुंभकर्णाचे बळ कमी होते. रावण संतापून म्हणाला - "तुला युद्ध करायचे असेल तर कर, नाही तर जाऊन झोप!"

निद्राभंग झाल्यामुळे चिडलेल्या कुंभकर्णाने वानरांना धरुन खायला सुरवात केली. तेव्हां रामलक्ष्मणांनी सतत युद्ध केले आणि त्या युद्धांत रामाने कुंभकर्णाचा वध केला.

त्यानंतर अनेक शूर राक्षसवीर त्या युद्धांत मरण पावले. तेव्हां रावणाचा मोठा मुलगा इंद्रजित युद्ध करायला आला.

रावणाला आपला थोरला मुलगा म्हणजे फार मोठा आधार वाटे. मेघांत शिरून त्याने इंद्राला जिंकले होते म्हणून त्याला मेघनाथ हे आणि इंद्राला जिंकणारा इंद्रजित, ही नांवे प्राप्त झाली होती.

शिवाय त्याला युद्धांतले मंत्रतंत्र चांगले अवगत होते. तो महामायावी म्हणून ओळखला जाई. चौदा वर्षे ब्रह्मचर्य राखून निद्रा व आहार घेतल्याशिवाय जो राहील त्या वीरपुरुषाच्या हातीच त्याला मरण असल्याचे बिभीषणाने सांगितले.

इंद्रजिताने एका मायावी सीतेची निर्मिती केली आणि रामाला ती दिसेल अशा तऱ्हेने तिचे तुकडे तुकडे करून टाकले.

लक्ष्मणाने ती मायावी सीता आहे, तेव्हां भिण्याचे कारण नाही असे त्याच्या दादाला सांगितले.

त्यानंतर रावणाने विद्युत्‌जिव्हा नांवाच्या राक्षसाकरवी रामाचे डोके तयार करवून ते भाल्याला खोचले आणि ते सीतेला नेऊन दाखवायला सांगितले. परंतु सीतेला ते खरे वाटले नाही.

"असल्या नकलांचे कौशल्य पाहण्यापेक्षा रावणाची खरी डोकी जमिनीवर लोळत असलेली पाहण्याची वेळ जवळ येत आहे!" असे तिने म्हटले.

इंद्रजितने मेघांत लपून रामलक्ष्मणांवर नागास्त्राचा प्रयोग केला. गरुडमंताने सर्व नागांचा संहार केला आणि रामलक्ष्मणांना नागाच्या जाळ्यांतून वांचविले.

सीतारामांच्या सेवेत चौदा वर्षे कठोर ब्रह्मचर्य राखून निद्रा, आहार न घेता राहणाऱ्या लक्ष्मणाच्या हाती इंद्रजिताचे मरण लिहिले आहे. हे विभीषणने सांगितले. लक्ष्मण, विभीषण व हनुमंताने जाऊन कांही काळे बकरे बळी दिले आणि इंद्रजित यज्ञ करीत होता तो उध्वस्त केला. नंतर लक्ष्मणाने इंद्रजिताचा वध केला.

रावणाने पाताळलंकेचा अधिपती मैरावण याला रामलक्ष्मणांना कालीसमोर बळी द्यायला सांगितले.

रामलक्ष्मण झोपी गेले असतां मैरावणाने आपल्या मायेने त्यांना प्रतिमा करुन टाकले आणि पाताळलंकेत घेऊन गेला. तेथे त्यांना बली देण्यासाठी सर्व तयारी केली.

हनुमानाला ते सर्व कळले व तो पाताळ लंकेत गेला. तेथे द्वारपालक म्हणून पाहारा देत असलेल्या मत्स्यवल्लभाशी युद्ध करीत असतां सुवत्सला देवीने येऊन तुम्ही दोघे पितापुत्र असल्याचे त्यांना समजावून सांगून ते युद्ध थांबविले.

हनुमानाने सूक्ष्म रूप धारण करून व कालिका देवीच्या देवळांत शिरून रामलक्ष्मणांना उचलून खांद्यावर घेतले व तो बाहेर आला. रामलक्ष्मणांनी मैरावणाशी युद्ध केले.

रामाला आपले दैवत मानणाऱ्या चंद्रसेनेला मैरावणाने तुरुंगात टाकले. तिच्याकडून मैरावणाचे मरण कशात आहे हे हनुमंताला कळले व त्याने त्याचा विध्वंस केला. त्यानंतर रामाने मैरावणाला ठार केले.

रामाने चंद्रसेनेला आत्मतत्वाचा बोध केला व पुढच्या जन्मांत तिला विष्णूचा लाभ होईल, असा आशीर्वाद दिला.

मत्स्यवल्लभाला पाताळलंकेचा अधिपती

नेमून व रामलक्ष्मणाला खांद्यावर घेऊन हनुमान लंकेला आला.

सर्व मायावी उपाय निष्फळ ठरल्यावर रावणाने शूरवीर योद्ध्यांना आणि चतुरंग सेनेला जन्म देणारा पाताळलंकायज्ञ प्रारंभ केला. विभीषणाला ते गुपित माहीत होते. म्हणून त्याने तो यज्ञभंग करायला रामाला सांगितले.

अंगदाने अदृश्यकरणी विद्येच्या सहाय्याने जाऊन मंदोदरीचे केस धरून तिला ओढीत आणून तो रावणासमोर गेला. रावणाची यज्ञदीक्षा भंग झाली व यज्ञभंगही झाला.

शेवटी रावण हताश होऊन युद्ध करायला निघाला. त्या वेळी पुन्हां मंदोदरीने सीतेला रामाकडे पोंचती करायला रावणाला विनविले.

"रावण हा रावणच असणार!" अशी सिंहगर्जना करुन रावणाने दहा घोड्यांचा रथ तयार करविला व त्यांत बसून तो युद्धाला निघाला.

लक्ष्मणाने इंद्रजिताचा वध केला होता, म्हणून रावणाला त्याचा भयंकर राग होता. एकदां बंधमुक्त केल्यामुळे इंद्राकडून रावणाला परोपकार म्हणून शक्ति महायुधास्त्र मिळाले होते. ते रावणाने लक्ष्मणावर टाकले. ती शक्ती लागल्याने लक्ष्मण बेशुद्ध होऊन पडला.

हनुमंताने कांही क्षणांत हिमालयपर्वतावर जाऊन सूर्योदय होण्यापूर्वी संजीवनीबुटी आणली. त्यामुळे लक्ष्मण पुन्हां शुद्धीवर आला.

रामारावणाचे युद्ध चालू असतां इंद्राने मातली नांवाच्या आपल्या सारथ्याला एका दिव्य रथासह रामाकडे पाठविला.

रामरावणांचे भयंकर युद्ध झाले. त्यात रावणाची डोकी एकामागून एक जमिनीवर लोळून पडत,

तेव्हां ती पुन्हां जाऊन रावणाच्या धडावर चिकटूं लागली.

तेव्हां विभीषणाने एक गुपित सांगितले. रावणाच्या पोटांत अमृतपात्र आहे. ते जोपर्यंत बाहेर येऊन पडत नाही, तोपर्यंत रावणाचा वध होणार नाही. रामाने ब्रह्मास्त्र टाकून ते काम केले.

रावणाचे एकच डोके राहिले व तो तसाच जमिनीवर आदळला.

अशातऱ्हेने रावणाचा भेद सांगितल्यामुळे विभीषणाला 'घरभेदी' असे नांव कायमचे पडले.

रावण रणांगणावर पडल्यावर लंकेच्या साम्राज्याचा ऱ्हास झाला आणि राक्षसांचे राज्य कायमचे नष्ट झाले.

विभीषण लंकेचा राजा झाला.

रावण आणि कुंभकर्णाच्या वधानंतर जय आणि विजय यांचा दुसरा जन्म संपला.

अशोकवनातून सीता आली.

राम तिला म्हणाला, "सीते! मी त्या दुष्टाला शिक्षा केली व राजा म्हणून आपल्या कर्तव्याचे पालन केले. रावणाने तुला बळजबरीने उचलून लंकेला नेले. मी तुझा स्वीकार करून तुला अयोध्येला कसा घेऊन जाणार? आता तू तुला हवे असेल तिकडे जा!"

सीतेने तेथे असलेल्यांना आज्ञा दिल्या सारखी खूण केली, कीं अग्नि प्रज्वलित करा.

सीतेने रामाच्या चरणारविंदावर दृष्टी ठेवून नमस्कार केला आणि अग्नीत उडी टाकली. अग्नी भगभग करून जळूं लागला.

त्या आगीतून अग्निदेवाने प्रकट होऊन सीतेला नवीन उमललेल्या कमळासारखे दोन्ही हातांत उचलून आणून रामाला म्हटले, "रामा, सीताही अग्नीसारखी पवित्र आहे. तिचा स्वीकार कर!"

त्याच वेळी स्वर्गातून विमानांत बसलेला दशरथ सर्वांना दिसला. तो म्हणाला, "बाळा, रामचंद्रा! सीता अग्निपरीक्षेत पवित्र म्हणून निघाली आहे. तू तिच्या बरोबर अयोध्येला जाऊन राज्य कर." असा त्याने आदेश केला. राम पुष्पक विमानांत सर्वांसह बसला आणि अयोध्येला प्रस्थान केले.

वाचकांसाठी कथास्पर्धा

सर्वोत्कृष्ट प्रवेशिकेला रु. २५०/-चे पारितोषिक

खालील गोष्ट वाचा:

धनीराम आणि जगतराम हे शेजारी होते. धनीराम श्रीमंत होता पण जगतराम मात्र गरीब होता. त्याला चार मुलगे होते. त्यांचे पालनपोषण तो मोठ्या कष्टाने करीत होता.

त्या चौघा मुलांपैकी एकाला दत्तक घ्यावे असे निपुत्रिक धनीरामाला वाटले. तो जगतरामाकडे गेला आणि त्याने मुलांची विचारपूस केली. नंतर त्याने आपली इच्छा बोलून दाखवली.

पण जगतराम गप्प राहिला. मुलाला 'दत्तक देण्याच्या कल्पनेवर त्याने कांहीच मत दिले नाही. धनीरामला आश्चर्य वाटले. "अरे, तुझ्या एका मुलाला अशी सोन्यासारखी संधी मिळेल. ती तुला कां नको आहे?"

आता विचार करा:

- जगतराम गप्प कां बसला?
- धनीरामने हा विषय कां वाढवला नाही?
- या सूचनेच्या मागे धनीरामचा काय हेतू होता?
- जर धनीरामने ही गोष्ट मुलांना परस्पर सांगितली असती, तर त्यांची काय प्रतिक्रिया झाली असती?

तुमची प्रतिक्रिया १००-१५० शब्दांत लिहा व गोष्टीला समर्पक शीर्षक द्या. खालील कुपन भरुन त्याबरोबर तुमची प्रवेशिका पाठवा. पाकिटावर "वाचा नि सुचवा" असे जरुर लिहा.

शेवटची तारीख : २८ फेब्रुवारी, २००५

नांव .... वय ....

जन्मतारीख .... शाळेचे नांव ....

घरचा पत्ता ....

....

.... पिनकोड ....

पालकांची सही स्पर्धकाची सही

CHANDAMAMA INDIA LIMITED
82 Defence Officers Colony, Ekkatuthangal, Chennai - 600 097.

अनोखी समज

फार फार पूर्वींची गोष्ट आहे ही! महोबा गांवात अनेक धनवंत राहात होते. त्याच गांवात रामगुप्त नांवाचा एक वाणी होता. त्याला दोन मुलगे होते. बापलेक मिळून लहानमोठे व्यापार करीत होते.

एके काळीं रामगुप्त खूप श्रीमंत होता. पण व्यापारांत त्याने आपली संपत्ती घालवली. आता त्याच्याजवळ राहात्या घराखेरीज संपत्ती म्हणून कांहीही उरले नव्हते. तरीदेखील तो निराश झाला नव्हता. आपले नशीब लौकरच उजळेल, या आशेने त्याने पुन्हां व्यापार सुरुं केला. पूर्वीसारखे आपण धनवान होऊं, ही इच्छा मनांत प्रबळ होती.

महोबा गांव सधन होते म्हणून गांवावर वरचेवर दरोडे पडत. दरोडेखोर येणार आहेत अशी बातमी मिळाली कीं गांवकरी आपला पैसा अडका कुठेतरी पुरुन ठेवीत किंवा बरोबर घेऊन दुसऱ्या गांवी पळून जात.

एकदा अशीच परिस्थिती गांवावर आली. दरोडेखोर येणार असं समजल्याबरोबर सर्वांनी आपापली घरे रिकामी केली. पण रामगुप्त आपल्या मुलांना म्हणाला, "पोरांनो, मी कांही तुमच्याबरोबर येऊं शकणार नाही. दोन दिवस इथेंच कुठेतरी लपूनछपून राहीन. आपल्या मागीलदारी गोठ्यांत भरपूर जेवण व प्यायचे पाणी गवतामधे ठेवून द्या, आणि मग जा!"

त्यानंतर त्याच्या मुलांनी रामगुप्तला मोठ्या सफाईने गवताच्या गंजीमधे लपवले आणि ते गांवातून पळून गेले.

चोरदरोडेखोर गांवात आले. त्यांनी घराघरातून तपास केला. त्यांचा नायक एका आळीतून घोड्यावर बसून चालला होता. त्यांनी जी कांही लूट केली, ती दोन पोत्यांत भरुन घोड्याच्या पाठीवर लादली होती. त्या नायकाचे डोळे एका मोठ्या घरावर आणि त्याच्या मागील दारच्या अंगणावर रोखलेले होते. ते रामगुप्ताचेच घर होते.

टोळीचा नायक जेव्हां त्या घरांत घुसला, तेव्हां रामगुप्त कासावीस होऊन नायकाची हालचाल बघत होता.

नायकाने आपला घोडा गवताच्या गंजी-जवळच एका दगडाला बांधला आणि तो मोठ्या जोषांत त्या घरांत शिरला. घोड्याला भूक लागली होती, तो गंजीतले गवत खाऊं लागला.

ही संधी साधून रामगुप्त गंजीच्याबाहेर आला. त्याने घोड्याच्या पाठीवरची पोती खाली उतरवली आणि घोड्याची दोरी सोडून टाकली. ती पोती ओढत त्याने गंजीत लपवली आणि आपणही लपला. दोरी मोकळी झाल्यामुळे घोडा जरा दूर जाऊन गवतात चरायला लागला.

बराच वेळ त्या मोठ्या घरांत शोध घेऊन चोरांच्या नायकाच्या हातांत कांहीच लूट मिळाली नाही. तो बाहेर येऊन पाहातो तर घोडा दोरी तोडून दूर गेला होता आणि गवताळ रानांत चरत होता. त्याच्या पाठीवरची लुटीची पोती दिसत नव्हती.

त्या नायकाने वाटेंत तर पोती पडली नसतील ना, म्हणून साऱ्या अंगणात शोध घेतला. तेवढ्यांत त्याचे साथीदार तिथे येऊन पोंचले. त्यांना पाहून चोरांचा नायक त्यांना विचारुं लागला, "अरे, तुमच्यापैकीं ती पोती घोड्यावरून खाली काढली कां?"

चोरांनी एकमेकांकडे सावधपणे पाहिले. त्यांच्या मनांत शंका उत्पन्न झाली की लुटीचा माल नायकानेच लपवला आहे व तो हे वेड पांघरतो आहे. त्या सर्व चोरांनी मिळून आपल्या नायकाला विचारलं, "या गांवात तर आपल्याखेरीज एकही माणूस नाही. पोती चांगलीच जड होती. ती नाहीशी कशी होतील?"

त्यानंतर सर्वांनी पोती शोधली, पण कुठेही ती दिसली नाहीत. चोरांच्या नायकाने ती पोती शोधून काढायची जबाबदारी स्वीकारली.

दुसऱ्या दिवशी महोबा गांवातून ते निघून गेले. दरोडेखोर गांवातून गेल्याची बातमी सारे समजल्या-बरोबर सारे गांवकरी परत गांवात आले. रामगुप्तने ती पोती आपल्या घरांत अगदी हुशारीने लपवली

२५ वर्षांपूर्वींची चांदोबात प्रकाशित झालेली कथा

होती. आपल्या मुलांनाही त्याने ही गोष्ट सांगितली नाही. टोळीच्या नायकाने ती पोती शोधायची जबाबदारी घेतली होती हे त्याला ठाऊक होते.

रामगुप्ताच्या अंदाजानुसार तो नायक घोड्यांचा व्यापारी होऊन त्या गांवात कांही दिवसांनंतर आला, आणि तिथल्या सधन लोकांबद्दल चौकशा करायला लागला.

नुकत्याच पडलेल्या दरोड्यानंतर आता कुणाची आर्थिक परिस्थिती सुधारलेली आहे, हे त्याला शोधून काढायचं आहे.

तो चोर त्याच्या घरी रात्री येऊं शकेल अशी रामगुप्तच्या मनांत शंका होती. मागल्या अंगणावर तो रात्रीच्या अंधारात नीट लक्ष ठेवून होता.

त्याच्या अंदाजाप्रमाणे रात्र झाल्यावर तो दरोडेखोर हळूंच अंगणात आला आणि घराच्या भिंतीलगत चिकटून खाली बसला. घरांतली मंडळी जर कांही बोलली तर ते ऐकायला मिळावं, हा त्याचा हेतू होता.

त्याला तिथे लपलेला पाहून रामगुप्ताने आपल्या मुलांना बोलावून मोठ्या आवाजांत सांगायला सुरवात केली, "मुलांनो, परवा मी गवताच्या गंजीतून कांही पेंड्या ओढून काढीत होतो, तर त्या गवताच्या खाली दोन दागिन्यांची पोती मिळाली."

दोन्ही मुलांनी आश्चर्याने विचारले, "अस्सं? पण तुम्ही आम्हाला कांही बोलला कसे नाही?"

"मुलांनो, अरे ती पोती कुणाची आहेत, हे कळल्याशिवाय मी काय सांगणार? म्हणून मी ती सध्यां नीट लपवून ठेवली आहेत!" रामगुप्ताने सांगितले.

"कुठे लपवली आहेत?" मुलांनी विचारले.

"आपल्या विहिरींत टाकली आहेत" रामगुप्ताने उत्तर दिले.

दरोडेखोरांच्या नायकाला हे ऐकून फारच आनंद झाला. सगळीकडे नीजानीज झाल्यानंतर त्याने एक दोरी विहिरीवरच्या चाकाला बांधली आणि स्वतःच्या कमरेला दुसरे टोंक बांधले. तो विहिरींत उतरला.

लगेच रामगुप्तने आपल्या मुलांना खरी गोष्ट सांगितली. तिघांनी ती दोरी कोयत्याने कापली आणि वरुन दगड मारुन त्या चोराला ठार मारले. त्याचे प्रेत वर काढून ते बाहेरच्या शेतांत पुरले. त्यानंतर रामगुप्त जन्मभर धनिक बनून राहिला.

आर्य

अज्ञात राजकुमाराचे रहस्य

चित्र : गाँधी अय्या

